

Житије
Светог оца нашег
Петра Првог
Митрополита Цетињског и Чудотворца

Свемогући Бог, Отац и Син и Дух Свети, даје сваком народу пророке и апостоле и свете људе, да га воде и руководе путевима спасења, и изводе из tame неверја и зла на светлост вере и богопознања, да му дарују разумну наду бесмртног живљења у љубави Божјој и заједници Духа Светога. Запаливши тако у она древна времена и свећњак Српске Цркве и засадивши блаженим оцима нашим Симеоном и Савом, као дрво маслиново, и Српски народ у духовни рај Христов, слао му је анђеле чуваре душе његове и благовеснике, да га уче покајању и пазе да се не би дигао свећњак његов са места његова (ср. Откр..2, 5) и да не би поново постао дивља маслина и бесплодна смоква. Тако и у ова последња времена, када поче да се хлади љубав и богољубље многих, и када походи праведни Господ народ свој због грехова његових човекољубивом казном својом, предавши тело његово као Јова у руке непријатељске, посла милостиви Бог народу том још једног чудесног апостола и пророка, мученика и пустњака, званог Петра Првог, Цетињског чудотворца, тог уистини духовног камена и тврђаве и просветитеља новог.

Не зна се тачно година рођења овог крстоносног светитеља Цетињског, овог новог Мојсија, законодавца и миротворца. Највероватније је да се родио септембра месеца 1748. лета Господњег^[1]. Родио се у месту званом Његуши, од побожних родитеља Марка Дамјанова (Петровића) и Марије (рођене Мартиновић). Његов деда Дамјан беше рођени брат чуvenог митрополита Црногорског Данила^[2].

Прозревши у десетогодишњем дечаку богојудрог пастира стада Христова и народног вођу, тадашњи митрополит Скендеријски и Црногорски Сава, изабра га између четири сина свог синовца Марка, за свога наследника. Призвавши га себи рече му: "Дођи, чедо, код мене, благодат Свевишњега нека почине на теби, како би могао бити народу своме на корист. Заједно са мном отсада и народ наш положе наду на тебе. Преблаги Бог нека ти помогне да будеш крин укraшени Црне Горе и светило народа твога." Тако овај млади изабраник и будући чудотворац, дође у Цетињски манастир да се учи књизи. Будући обдарен особитим даровима Божјим и трудољубивошћу, Петар је веома брзо напредовао у науци, уз помоћ тихог владике Саве и монаха Данила, кога му овај одреди за учитеља. У 12 години он би обучен у анђелски лик монашког чина, добивши име Петар

(његово световно име није нам остало записано), а у седамнаестој години би рукоположен за јерођакона.

У то време владика Сава имађаше за помоћника митрополита Василија, веома даровитог и способног мужа, који кренувши по трећи пут (1765. г.) ради народних и црквених послова у једноверну и једноплемену Русију, поведе са собом и младог јерођакона Петра ради даљег образовања његовог. Но његово школовање у Русији не потраја дуго: 10. марта 1766. године упокоји се у Петрограду речени митрополит Василије, што примора јерођакона Петра да се врати у Црну Гору. Отада он борављаше са митрополитом Савом, који га рукоположи за јеромонаха, давши му ускоро и чин архимандрита. Живећи тако у манастиру Стјењевићима и Цетињском манастиру уз тихог владику Саву, млади архимандрит узрастаše духовно, трудећи се непрестано на свом свестраном образовању. Док га је снажна и енергична личност митрополита Василија надахнула смелошћу и одлучношћу, неискусни за световне ствари и повучени митрополит Сава, и манастирски живот, наводњавали су његову младу душу небеском росом молитвености, смирења и поста. Његов ум од детињства беше упућен и утврђен у целомудрености, која беше корен његове потоње свете смелости пред Богом и људима и његовог богоносног здравоумља. Једном пробуђена жеђ за Богом и за познањем тајни Њиме створене природе, у крилу које је растао, све се више разбуктавала у души младог монаха. Све је занимало ову девствену душу, од младих ногу принесену на дар небоземном Девственику Христу Богочовеку. Интересовало га је богословље и природне науке, историја и географија, учио је језике и сакупљао медоносне књиге. Суочен од младићства са сувором стварношћу времена у коме је живео, врло рано постаде свестан демонске сile зла, које и споља и изнутра прети човеку и које је разарало организам његова народа, схвативши, Богом научен, да се оно може победити само огњеном ревношћу пророка и безазленошћу голуба. Видео је како над главом православног народа ових гора виси оштри агарјански мач, као некад фараонов над главом изабраног народа Јеврејског; његовом богоудром оку није могао измаћи ни онај још опаснији непријатељ, унутрашњи: племенска закрвљеност, крвна освета, разни пороци који су харали народну душу, сиромаштво, отимачине, помори, убиства. Народ је тужио у својој невољи, као некад пророк Јеремија: "Постасмо сироте, без оца, матере наше као удовице... На врату нам је јарам, и гоне нас; уморени немамо одмора... Оци наши згијешиште, и нема их, а ми носимо безакоња њихова" (Плач, 5, 2-5). Савети смернога Саве, с којим је Петар живео, и миротворни судови главара били су немоћни да победе злу крв и неслогу браће, која се још више умножила после смрти одлучног митрополита Василија, потпомагана уз то и агарјанским подмићивањима.

У то смутно време појави се у Црној Гори неки чудни самозванац цар Шћепан Мали, који се претстави намученом и разбрратимљеном народу као Божji посланик, умиритељ, и као руски цар Петар III Простодушни народ, уморан од зла и неслоге, истински прими ову и до данас загонетну личност, као избавитеља. Он стално истицаш да га је Божje надахнуће довело у Црну Гору. "Чујте Црногорци, говораше он, глас Господа Бога и славу светог Јерусалима, ја нисам овде дошао, но сам послан од Бога чији глас чух: устани, пођи, труди се, и ја ћу ти помоћи" Турци, видећи да његова појава уноси немир у балканску рају и бојећи се буне, тражаху на све начине да га убију. На европским дворовима се расправљаше о њему, а он, задобивши поверење народа, тражаше од њега да живи у миру са

свима, мирећи завађене и пртерујући лопове и убице. Овај лажни цар љубљаше Православље, па и поред свога самозванства би од користи народу. Но да би могао да има за себе световну власт, он постави за заменика повученог митрополита Саве његовог сујетног сестрића Арсенија Пламенца, кога народ не љубљаше. Када пак овај чудни владар би убијен од стране његовог слуге, потплаћеног од Турака (1773 г), поново се разбукташе у народу сировост и страст, а семе раздора доношаše страшне плодове.

У то тешко време млади архимандрит Петар беше још непознат и непризнат, а другога никога није било да заведе мир и слогу у земљи, међу главарима и народом. Шћепан Мали беше ојачао световну власт гувернера из куће Радоњића а умањио углед владичанског дома Петровића око кога се дugo времена окупљала црногорска племена. Видећи те тешке невоље и опасности, којима беше изложен народ, овај благородни Петар, пун љубави према браћи својој, одлучи се да помоћу Божјом угаси разбуктале спољашње и унутрашње зле стихије, које су претиле да униште словесно стадо Христово. Узвевши тако благослов од седог митрополита Саве, крену са још неколико пратилаца по други пут у Русију (1777. г.), да тражи помоћ од једноверне браће Руса и да нађе у њиховом самодршцу моћног заштитника за његов мали и сироти народ. Но његово дugo путовање би узалудно. Царица руска Екатерина II не хтеде да га прими, а он и његови пратиоци бише приморани да напусте Петроград и да се врате дома без икаквог успеха у делу. Тако исто и моћна Бечка царевина, у коју на повратку свратише тражећи заштиту и помоћ, остале глупа за њихове молбе.

Када се године 1781. упокоји стогодишњи митрополит Сава, постави се питање избора његовог наследника. Иако је већина народа била за младог архимандрита Петра, ипак би изабран дотадашњи Савин помоћник и сестрић Арсеније Пламенац, кога народ није волео. Требало је да се по Божјем промислу душа младога Петра још испроба, као злато у огњу, како би, кад за то дође повољан час, што лепше засијала свима жељним правде и мира Божијег.

На крају, и против своје воље, приморан народним поверењем и љубављу, снабдевен препорукама главара и губернатора Радоњића, крену се овај будући светитељ у Беч да од Аустријског цара измоли дозволу да га рукоположи за архијереја неки од православних епископа, који су живели у Аустријској држави. У међувремену умире и митрополит Арсеније (1784. г.), тако да очи целог народа бише окренуте архимандриту Петру. Препоручен од главара и губернадура и целог народа као богољубив и благонараван, он доби дозволу од аустријског двора да га рукоположи карловачки митрополит Мојсије Путник. Но на путу од Беча за Сремске Карловце догоди се светоме још једно искушење, или "Божја посета", како он то сам називаше. Догодило му се, наиме, да испадне из кола и сломи десну руку.^[3] Као да је лукави тиме хтео да спречи да његова десница буде десница која носи мир, слогу и благослов; али то би ипак узалуд. После шестомесечног боловања, Бог светоме поврати здравље и он би свечано рукоположен тројицом епископа у саборном храму у Сремским Карловцима, за архијереја Црногорског, Скендеријског и Приморског (13. октобра 1784. године).

У својој првој архијерејској поуци, нови архијереј називаше себе "недостојним слугом и робом Исуса Христа"; изражаваше своју радост због чина, а преко њега и његова паства, која је саизволела, како говораше пун смирења, да и против његове воље буде изабран за његовог духовног архијереја. Изражавао је даље уверење да неће изне-

верити наде своје пастве већ да ће оне бити испуњене. Он који је дошао доста тужан и жалостан, говорио је, сада се враћа пун радости, примивши рукоположење и видевши устројство тамошњих Цркава Божјих. Обећавао је враћајући се "у дане му пределе судбине његове", да све то у његовом уму дубоко записано проповеда и да потстиче свој народ, "заједно са самим собом", на вршење свих Богом задатих изузетних врлина. Молио је на крају митрополита Мојсија и архијереја да његову паству држе у милости, љубави и незаборавном молитвеном сећању, дајући и сам ово обећање: "А ја заједно са мојом паством, која иако се далеко налази при-тискана од свуда различитим биједама, у истинском савезу вјере, љубави и наде с вама до краја живота потрудићу се пребити и бићу".

Нови пак митрополит црногорски беше, како нам саопштава један од присутних на његовом рукоположењу, човек високог стаса, финих црта лица, плавих очију. Сјајна коса и дугачка брада, повећавали су достојанство његовог звања, "а начином опхођења са људима лично је на правог племића".

Добивши грамату о рукоположењу од митрополита Мојсија Путника, у којој се каже да је посвећен по жељи црногорског народа и његових представника, нови архијереј Христов крену поново, "због народнијех потреба", преко Беча у Русију. Прво оде, одазивајући се позиву, код свога пријатеља српскога рода генерала Зорића у место звано Шклов. Но, будући да овога не нађе, продужи у Петроград. Он беше још из Беча писао моћном кнезу Потемкину да му изради пријем код царице Екатерине II, изражавајући спремност да пролије последњу кап крви у служби једно-верне браће. То беше онај исти кнез који га већ једном отпусти празних руку и без помоћи. Тако и сада, по осиноности својој или зависти и на клетву злих људи, Потемкин нареди да блажени буде пртеран насиљно из Петрограда, три дана после његовог приспећа. Овај кнез, писаše касније са тугом свети Петар, као да се трудио да у поштеним људима угаси пламен љубави према православном народу земље своје. И заиста, и поред његових протеста, полиција га насиљно стрпа у кола, и гоњаху га дан и ноћ без починка, преко Полоцка и Полочина, докле га не пртераше преко границе, тобож зато што је варалица а не архијереј, - јер, како може бити архијереј без допуштења руског Синода? говорили су његови гонитељи. "Заиста", писао је о том немилом поступку митрополит Петар, "мени се чини чудноватим и безаконим казнити човјека па послије испитивати његово дјело". И питао се светитељ, чудећи се: зар они не знају да власт руског Синода не излази изван граница Руске државе? - остављајући да праведност његову пресуди Бог и савест сваког човека, који није помрачен неправдама. "Као Христ од Ирода до Пилата, тако је и мене звијер звијеру предавала на трзање к већему моме оскорбљењу и поругању", жалио се овај не-злобиви архијереј, растужен неправдом учи-њеном њему и његовој ни од кога сем Бога заштићеној пасти. Чувши царица руска за ово позиваше га да се врати, али он не хтеде више никада отићи у Русију. Колико пак беше незлобив и незлопамтљив показује љубав коју је гајио код своје пастве према једноверној браћи, називајући непрестано руског цара за свога и свога народа заштитника. Чак у свом тестаменту прокле свакога онога који би се "нашао да помисли одступити од покровитељства и наде на јединородну и јединовјерну нашу Русију" ; који би то покушао "да Бог Јаки да те од њега живога меса отпадало и свако добро временито и вјечно одступило".

Док је Владика још био на путу и подносио понижења, куцајући на врата глувих, да би помогао своме народу, дотле је Скадарски везир Махмуд-паша Бушатлија, то оличење злога духа, пустошио земљу његову а паству му на крст голготског страдања прикивао. Безбожни паша беше почео још од раније да окива народ у гвожђа и да га сече, пунећи скадарску тамницу сужњима, а све ради тога да би га застрашио. Научен уз то сатанском силом, неке од њих завађаше између себе, неке опет поткупљиваше, да би их лакше покорио, будући да се спремаше да огњем и мачем прегази Црну Гору. На крају удари са 18.000 војника, већином латинских хришћана Арбанаса, да покори или побије оне који се беху заклели на Цетињу, да ће бранити "огњишта, вјеру и нејач". Но, авај, сили његовој они не могаше одољети. Он неке од њих посече, неке зароби, земљу и светињу Цетињског манастира попали. На вратима силник обеси једног монаха, који се ту беше задесио, да би застрашио остале, а сиротињу и нејач растера по горама. Оскрнавивши Цетињску светињу, паша се спустио преко Његуша па на веру превари, разори и опустоши и Паштровиће. Ко тада не погибе од љутога мача и не би заробљен, тај је умирао од глади, раздора и болести, а кад дође зима многи померше и од хладноће. Тада умре од глади око 700 људи, жена и деце. Многи живљаху по колибама на брезу руку направљеним и по пећинама, јеђаху кору од дрвета и куваху траву жућеницу и корење.

То је била утеха и добродошлица младоме Владици, који је долазио на згариште и пустош и доносио својој пасти на место помоћи љуто понижење моћника овога света. Дошавши и видевши невољу народа 'вога, Свети горке сузе проливаше и уздигаше као пророк Јеремија на развалинама Јерусалима. Стотине очајника сиђоше из пећине да га дочекају на згаришту разореног Цетињског манастира. Сви су упирали очи у њега и тражили спас; а он гледаше у Бога, једино уточиште и њихово и његово. Пољубивши нагорели праг манастирски, Митрополит благослови народ, извади из торбе само оно што је имао: неколико двопека и даде деци, па позва главаре на договор. Једино што беше донео своме напаћеном народу из Европе, била је врећа кромпира, коју доби у Трсту да засади у Црној Гори. Та благословена биљка беше до тада непозната у овим крајевима, а по тада, по запису Вука Караџића, многе спасе да не умру од глади. Најтежа рана на души пастве његове која чекаше исцелитеља беше крвна освета.

Разлози за међусобно убијање и крвопролића били су често безазлени. Ситне увреде, похаре стоке, оштра реч, били су довољни да распире злу крв и да пусте у дејство Ламехов закон: "Убићу човјека за рану своју и младића за масницу своју" (1 Мојс. 4, 23). То је било довољно да се покрене крваво коло освете, узимање главе за главу међу братствима, селима, породицама, племенима. Изма сваког грма чекала је пушка осветница да наплати ненаплаћену рану и неосвећену главу. Мајке су криле тек проходалу децу, јер је мета освете била свака мушкија глава дотичне породице или братства, а орач је орао њиву с пушком на рамену. Било их је који су од освете бежали у Турску земљу, неки се чак и турчили, губећи душу своју.

Новодашавши светитељ, знајући да је то корен и многих других зала, поче свој пастирски рад са призивом на узајамно праштање, слогу и послушност. Пошто обнови спаљени Цетињски манастир, кренуо је од нахије до нахије, од племена до племена, улазио у сваку кућу и молио, преклињао, саветовао, претио проклетством, да би измирио старе мржње и збретимио, силом Христове љубави, разбретимљени народ, и исцелио демонском неслогом затроване душе. Посећивао је сад једно сад друго закрвљено

братство и племе, утврђујући дан заједничког састанка и измирења. Кад не би успео први пут, поново се враћао и остајао међу завађенима све док се не помире. Особито је за то користио пресвети и предрагоцени дар милости Божје: тајну кумства именом Божјим и светим Јованом. Некима је сам одлазио, некима слao свој крст по другоме, као знак Божјег и свога присуства, некима опет писао писма и посланице. Није био редак случај да стане међу закрвљена братства и племена, са крстом у руци и раширену руку, да би спречио проливање крви која је сваког момента могла да почне или је већ било у току. Заклињао би тада завађену браћу страшним именом Бога Сведржитеља и светим Јованом, сузама и преклињањима, а кад то не би помогало онда и проклетствима.

Ко би био у стању да наброји чудна дела и распећа овога новога пророка и апостола, мученика и подвигника! Он је уистину душу своју положио за ближњега свога, по речи Господњој (ср. Јн, 15, 13). Заједно са апостолом је говорио сваки дан: "Ко ослаби, и ја да не ослабим? Ко се саблазни, и ја да се не распалим?" (2. Кор. 11, 29). А и оно друго: "Слабима био сам као слаб, да слабе придобијем; свима сам био све, да какогод спасем кога" (1 Кор. 9, 22). Особито се свети бринуо о сиротињи. Тако читамо из његових посланица како брани неког сиромаха Петра Попадића да га Ускоци не "разуре", јер је он хранио не само своју породицу него и сирочад свога брата. И сам још пише да је свагда бранио сиротињу, старе и нејаке, и то ништа мање оне ван Црне Горе од оних у Црној Гори. А када је требало да некога измири, није жалио труда ни времена. Ево само једног примера за то: ишао је 14 пута у току једне године у Ријечку нахију да измири Цеклињане и Добрњане. Ходио је на обадве стране, саопштава нам сам Свети, и молио толико, да би се досадило већ и највиша весеља ходити. Али опет, додаје он, "kad помислим, на ону љубав коју сам из моје младости с Ријечком нахијом имао, све бих прве труде заборавио, а наново започео труд и муку постављати, само кад бих знао да ће моји труди коликога зла уставити, које би било да небуде. И ништа више не жалим, него што је Ријечка нахија себе под заклетвом поставила и зло почетак учинила и што ће Богу одговарати за своје клетвопреступљење и за худи изглед (= пример) који је осталом народу дала". Као што је потсећао Цеклињане и Љуботињане: "Спомените се, о Цеклињани, да су Љуботињани вама браћа, а ви Љуботињанима, и да њихово зло не може вама никаквога добра ни поштења донијети, ни ваше Љуботињанима", -то исто је говорио и томе учио сва друга братства и племена и све људе, тражећи чак да се ни Турцима зло не ради, јер су на свима заједнички прародитељи Адам и Ева, и сви смо деца Једнога Оца. Свима је говорио да живе у миру и слози међу собом, колико до њих стоји. Лажну светост је изобличавао а клевету прогонио као богопротивно зло. Тако, кад је неко оклеветао девојку Обрадовића из места Каменога, да би јој изгубио срећу и поштење, Свети пише у то место да су то богомрске ствари, јер осуђују ближњега свога и убијају поштење, па их заклиње: свака таква богопротивна зборења да престану. Трудио се још да искорени крађу и пљачку у народу и свако самовољство, не штедећи, како говораше сам Светитељ Цетињски, ни живота ни имања свога, непрестане и неописане труде и трошкове подносећи, радећи за опште-народну слогу и за опште народно добро. Једина утеша му је била и награда за то, не благодарност оних којима је чинио добро, него што је испуњавао дуг "истинога сина и љубитеља отечества".

Кад би свети Петар чуо да је негде завладала слога и мир, где је раније харала мржња и проливала се братска крв, срдачно је благодарио и захваљивао, као да је њему

лично неко неизмерно добро учињено, молећи се Богу да таквима "и у напријед братску слогу и мир и послушање за њихово и свега народа вјечно добро и благополучије". Ове случајеве је истицао вазда за пример другима. Тако је свуда истицао пример Ђура Томова из Доњег Дола и благосиљао његове земне остатке. Њега беше ранио у свађи други Црногорац. Рана је била тешка, и ако умре од ње, то ће бити повод за крваво коло освете. Кад су пак дошли умирици у кућу Ђурову и запитали га: "Умиреш ли од ране? " - Ђуро је одговорио: "не умирем од ране но од болести, тако ми пута на који идем". Тако је, мирно издахнувши, овај великодушни човек прекинуо коло освете и заслужио благослов Бога и његова светитеља. Ако би се опет нашао неко непослушан и остао упоран у злу и непослушању, таквога је свети Петар остављао под најстрашнијим проклетством: "Да га сила Божја немилостиво порази и да му погине свака срећа и напредак и дом његов да остане пуст". Или још страшнијим речима: "Ко ме не послуша, Бог велики нека сколи на његову кућу тешку болест и проклетство и нека му вазда снијева и у свако јело нека му капље крв коју је пролио". Он није имао друге сile и другог оружја да принуди на послушање, изван Бога и своје речи, молитве, савета, клетве и заклетве. Зато писаше аустријским властима у Котору и Задру, поводом њихових жалби на Црногорце, овако: "Ваше господство има градове, тамнице, синџире и силу војну и пандуре и сваку потребну јачину и снагу и са свијем тим не можете зле и непослушне људе устрашити и привести у послушност, премда они не живе два дана хода распршени по горама као Црногорци, него близу по градовима... А у мене ништа од такове сile и јакости не има и мене ништа народ не даје... Ја, не имајући изван пера и језика јакости никакве, не могу принудити силом на послушање никога". И не само што није имао тамнице и синџире, него, чувајући еванђелску слободу поверених му људи и знајући да је добро дело само онда добро кад је добровољно учињено, не хоћаше никоме ни да заповеда, него је свакога молио да, ако хоће, извршава закон Божји и има њега за свога доброжелатеља.

Као што се трудио да народ изведе на пут слоге и љубави, тако се првенствено бринуо за свештенике и монахе, учећи их и саветујући да живе по закону Божјем и буду пример другима. Богобојажљиве и послушне међу њима благосиљао је, а оне који су газили заповести еванђелске изобличавао, понекад и одсецао од здравог тела Цркве, као болесни уд. Тако изобличи, као други Јован Крститељ, неког богохулног попа Гаврила, који за мито венча за другога кћер Мата Маркова при живу мужу, а неког Бијелића са његовом рођеном снахом; Гаврила светитељ лиши чина а хришћанима забрани под претњом проклетства, да га нико не сме звати ни за какав црквени обред. Јер, писаше он о том безаконом свештенику Цеклињанима, венчати снаху са девером, исто је као да се венча са његовом родном сестром, будући да је снаха, за роднијем братом венчана, као рођена сестра. Зашто је свети Јован Крститељ од проклета цара Ирода посечен био, ако не зато што му не даваше да узме жену брата својега Филипа? И три пута је глава Јованова у земљу закопавана била и сва три пута из земље излазила и сваки пут исто говорила: Не вальа ти, безакони Ироде, узети жену брата твојега Филипа! Сад промислите, напомињаше им на крају свети Петар, какво је безакоње и каква је страшна и нигде непроштена грехота узети снаху за жену!

Тако је светитељ изобличио и самозваног калуђера и лажног свеца Авакума, који је мутио у народу и бунио га, па је због тог Авакума опомињао хришћане да се чувају од лажи и обећања његових и да не буду безумни и лаковерни. Стефана пак Вучетића, кога је

сам светитељ подигао на чин архимандрита, па овај, на крилима високоумља ношен, постао неблагодарни смутљивац народни и клетвопреступник, лишава свештеничког чина, обавештавајући сав народ да се од више поменутог растројеника Вучетића уклањају као од злонаравног смутљивца, који не мисли друго него како да са лажима утврди своју срећу, врх несреће и срамоте свега народа. Када би се опет догодило да се сукобе људи свештенога чина и монашкога, саветовао им је као добри пастир да се клоне тога јер, говорио им је богомудри пастир: "калуђер против попа, поп против калуђера, стидно је чут". Од калуђера је тражио да се не скитају него да живе у манастирима својим, јер је знао да је често премештање из места у место извор свакога зла за монаха.

Трудио се благоразумни овај муж и да искорени свако сујеверје у народу и да насади здраву веру у њему, васпитавајући га у правој побожности и свакој врлини хришћанској. Против сујеверја се борио као против "чудне сљепоте и чудна безумља и злих схватања." Желео је светитељ да изагна светлошћу Христовом из народне душе страх од вештица, вампира и вједогоња, који народну душу помрачаваше и убијаше у њој право благочешће и страх Божји, као једини извор спасења и мудрости. Тражио је да се у овој ревности, а у сваком труду, и сви остали пастири угледају на њега, као он на Христа, како би се и преко њих усељавала светлост еванђелска и мир Божји у људска срца. "Ја, писао је преподобни Отац попу Марку Лековићу а преко њега и свему свештенству, радио сам и радим да се не просипље крв христијанска, а и ви свештеници дужни сте исто чинити и сваки човјек који зна за Бога и за душу." Ако би опет неки хришћанин вршио недела и био упоран у своме непослушању, свети је тражио од свештеника под претњом лишења чина, да таквима не врше црквене обреде, старајући се као древни Оци да и строгошћу исцели духовне недуге повреног му народа.

Беше ушао у та времена још један рђав обичај у народ. Наиме, кад би славили крсно име, многи би га славили и по недељу дана, као да се славље крсног имена састоји у претераном јелу и пићу и раскалашности, а не у молитвеном слављу и чествовању Бога и Његових угодника. Тако се дешавало да гости поједу све и онако сиромашној сиротињи и оставе иза себе гладну децу и празне домове. Видећи ту недобру ствар, свети Петар изађе једном пред Црногорце са крстом у рукама, па подигавши после беседе обе руке к небу, гласно рече:

Чујте ме, Црногорци, и нека ме чује Бог и ове планине: Ко од сада буде славио своје крсно име као до сада, дабогда га с крвљу својом славио! Ова свечана и страшна молитва светог Петра тако подејствова на све Црногорце, да отада као неким чудом нестаде овај рђави обичај међу њима.

Овај дивни миротворац Цетињски, желео је да са свима људима живи у миру, па је и све Црногорце и Брђане, тј. сав од Бога поверили му народ, молио и Богом Сведржитељем заклињао да се чувају рата и свађе и да са свима у миру стоје. Само онда кад је требало душу своју полагати за ближње своје у одбрани огњишта, вере православних народа од насиља агарјанског и њему сличног, тад је и сам ишао пред народом својим као некад Мојсије боговидац и Исус Навин, поражавајући непријатеље своје десницом Вишњега. Тако, када су Агарјани објавили рат Русији (1787. г.), која беше у савезу са Аустријом, хришћански савезници полагаху наду и на помоћ хришћана који су стењали под турским игом, особито на Црногорце, велике љубитеље слободе. Владика Петар, пун састрталне љубави према свима пониженим и поробљеним хришћанима,

помагаше ову борбу хришћанских савезника. Но кад дође до мира између великих царевина (1791. г.), њега и његов народ нико не спомену, остављајући их на милост и немилост Агарјана. А безбожни онај и вероломни скадарски везир, Махмуд паша Бушатлија, који беше у сукобу и са султаном као бунтован, стално је тражио згодну прилику да поново покори и понизи народ Црне Горе и Брда, који свети Владика окупљаше и закриљаваше својим благословеним скутом. Митрополит Петар, мрзитељ сваког крвопролића, мољаше и преклињаше надменог силиника и писаше му да остави сиротињу на миру, да се права крв не пролијева. "А ако ли нећеш", писао је Свети паша, "хвала да је Богу, а ми ћемо се од твоје сile и напасти с помоћу Божјом бранити докле један тече." Видећи пак да насиљник нема намеру да одустане од свог пакленог плана, труђаше се и дању и ноћу, како би ујединио све Црногорце против заједничког непријатеља. Тада његов труд не остале бесплодан. На збору главара на Цетињу (1. јула 1796. г.) би донесена одлука свих, звана "Стега", у којој се народни прваци обавезују да ће бранити своја огњишта до последње капи крви "и пролити крв своју за хришћанску праву вјеру." Они ту зададоше један другоме веру тврду да ће се узајамно помагати, да ће свакога издајника проклети, да "он и род његов остане у вјечну срамоту и безчест као издајник вјере и закона и хулитељ имена Божјег, као крвник свега народа". Пред саму борбу владика Петар издаде проглас народу у коме га позива "да сваки вјерни син отечества на одбрану праве вјере и предраге наше слободе и на освету сину Мухамедову за учињено вјероломство с напрегнутим оружјем у рукама, буде хитно спреман". И док крволовни Бушатлија са неупоредиво већом војском против владике Петра и његовог христоименог народа, Светитељ Цетињски, сабравши такође своје јунаке, стиже са њима почетком јула 1796. године у село звано Слатине у Бјелопавлиће.

Отслуживши ту литургију у светом храму, он причести своју војску као некада велико-мученик Лазар у цркви Самодрежи на Косову, па храбрећи их својом крепком беседом, рече им: "Ја молих непријатеља да одустане од проливања крви невине и не хтеде. Велика је његова војска али је јадна и чемерна, јер није победа у мноштву него у Господу. Ви браните вјеру своју, своја огњишта, свој образ пред светом; ви сте, драги синови, слободан народ, ви немате друге награде за вашу свету борбу до своје вољности (слободе), али знате да је награда слободног јунака: одбрана слободе и милог отечества, јер ко се за другу награду бори, оно није племенити јунак, већ најмљени роб, чије витештво нема цијене, који јуначкога поноса и своје слободе нема". Потом Свети благослови војнике и покропи их светом водицом, па препоручи и себе и њих милостивом Богу "који све види и праведно руководи", тврдо уверен да ће погледати и на правду његову. И заиста, Господ не изневери његова надања. Иако је агарјанска сила била више него троструко већа, Бог даде победу Црногорцима, као некад Израиљу против Амалика, на месту званом Мартинићи (11. јула 1796. г.). Сам Бушатлија би рањен у боју, а оно мало његове војске што преостаде од љутога мача, побеже у великоме страху у Подгорицу. Боиште крваво бејаше испуњено мртвих телеса агарјанских, и мноштво плена и оружја. Причали су потом неки хришћани из Црмнице, који се беху намерили у турској војсци, а то и сам Цетињски светитељ посвједочава у свом писму которском провидуру, да "то је можемо рећи чудо од самога Господа Бога учињено, којему славу и хвалу приносимо." Сујетном и осионом Махмуд пashi не би довољан овај знак од Бога да га смири и уразуми. Он припремаше у безумљу свом брзу освету и поново нападе на Црну Гору у септембру

исте године. Владика Петар му и овом приликом изађе у сусрет са својим јунацима, сад са још већом храброшћу, после прве Богом им дароване победе. И овом приликом сокољаше он своје војнике речима: "Устремите са на непријатеље наше вјере, нашег предрагог имена Српског и наше дражајше вољности (слободе). Будите сложни сад него игда и учините оно што вам достојно вашем имену одговара..." Па призвавши Бога за помоћника и благословивши војску, ступи у љути бој на месту званом Круси у Љешанској нахији, који бој потраја од осам сати ујутру до мркле ноћи (22. септембра 1796. г.). Ту агарјанска војска би до ногу потучена а њен вођа Махмуд паша убијен и посечен, добивши тако награду према делима својим. Махмуда посече дотада непознати јунак Богда Вуков из Залаза, поразивши охолост овога силника као некад Давид Голијатову.^[4]

Овом Богом дарованом победом, мала Црна Гора уђе у ново доба своје историје, добивши Бјелопавлиће и Пипере и учврстивши своје јединство, молитвама и подвизима светог Петра. Народ пак увери се на делу да истину десница Вишњега чува Цетињског светитеља, зато га још више поштоваху и прибегавају његовој помоћи и савету. Сав хришћански свет се и наслаживаše а и чуђаше толикој слави, мудrosti и храбrosti овог Владике и јунаштву његовог народа, а они који беху и даље под агарјanskим игом, гледају на светог Петра као на једино уточиште.

Старајући се за православне људе и ван његове области, митрополит Петар сиђе, после пада Млетачке републике (1797. г.), у приморска места Брајиће, Поборе, Мајине и град Будву, у жељи да узме под своје окриље вековима угњетавани од латинске јереси православни народ овога краја, а у нади да ће изаћи на море и тиме помоћи свој сиромашни народ, који често ни соли није имао. Но по одлуци силних овог света, за које сиротињске сузе и страдања не значе много, ти крајеви припадоше моћној Аустријској царевини, а свети Петар имајаше и даље само духовну власт над овим приморским крајевима као и његови претходници. Али када, после првог аустријског гувернера, званог Рукавина, дође за војног начелника у Боку Которску генерал Бради, овај тражаше да се Митрополиту и та власт одузме, да се над православнима у Боки постави други владика. Тражио је он да му се преда и православни манастир Мајине, како би га претворио у војну касарну. Не жељи да православна светиња буде поругавана, Владика се одуираше томе безбожноме на-сиљу, па пошто сазва народни Збор, сви написаше да "неће допустити поругу да се од њихових богомоља граде војнички станови, него ће прије сви изгинути." Тако и ова светиња би спашена, али тиме не престадоше многе невоље православних и Светога у овим крајевима.

Док је Владика био у љубави са руским царем Павлом I, добивши од њега помоћ и орден св. Александра Невског, дотле је Европом владао страх од нове сile Француске на челу са Наполеоном. Наполеонова војска је стигла и у Далмацију, спремна за нова освајања. Будуји да је после убиства цара Павла I, његов наследник на руском престолу Александар занемарио Црну Гору, која беше у сталном сукобу са Аустријом, Црногорци су морали да дођу у додир са Французима, остајући увек верни Једноверној Русији. Но то даде повода некима да поново оклеветају светога Петра на руском двору и да скују заверу против њега. Цар Александар пошаље тада у Црну Гору грофа Ивелића и некадашњег посланика Владичиног при руском двору архимандрита Сте-фана Вучетића, који беше устао против свог добротвора у намери да му узме владичански престо, да би ова двојица

открила Црногорцима њихове тобожње "домаће непријатеље", мислећи при том на самог светитеља Цетињског и његовог секретара Долчија. И Свети Синод Руске Цркве оптуживао је у своме писму светог Петра као немарног и лењивог. Тврдили су тадашњи архијереји руски у Синоду да је Владика учинио смртни грех када је, да би спасао народ од глади, био заложио неке црквене ствари код трговаца у Боки. Оптуживали су га још да је свој народ оставил без закона, да ретко кад одлази у цркву, да су му манастири опустели, деца се на крштењу не помазују светим Миром, а црквене књиге, послане из Русије, уопште се не читају. Додавали су да такве жалосне појаве доносе велику опасност хришћанској вери у Црној Гори и Брдима, и називали Светога учитеља зла и разврата. Зато је Синод тражио од њега да се оправда пред судом или покаје. У случају пак да не изиђе на његов суд у Русију, Синод му прети да ће га одлучити од Цркве и позвати православни црногорски и брдски народ да себи изабере достојнијег пастира.

Чувши за ове оптужбе, црногорски главари и сав народ узеше у заштиту свог архијереја, не примајући царске изасланике, који су стигавши у Боку роварили против светог Петра у народу, у намери да га на превару лађом пребаце до Петрограда, како би био стрпан у затвор и протеран у Сибир на вечно заточење. Бранећи свог архипастира, главари упутише са Скупштине, која се сабра на Цетиње 1. маја 1804. године, писмо руском цару где му говораху овако: "Наш архијереј није заслужио да би у његовој кући и сопственој независности могао ико с њим тако тирански поступати, јер док смо ми живи никаква сила људска није у стању њему сличну неприлику учинити. Наш митрополит никада није био под заповјед руског Синода, него сам под покровитељством Вашег императорског величанства, а и то под моралним, и тако досад нијесмо били ни од кога брањени; мјесто силне одбране почињемо трпјети силно гоњење." Тражили су главари још од цара да пошаље савеснијег посланика, и то рођеног Руса, који ће се уверити у неоснованост свих наведених оптужби. Нешто доцније Скупштина шаље и отпоздрав на писмо руском Синоду, изјављујући у њему да су срећни што њиховом земљом влада такав човек као што је владика Петар I Петровић, који је оптужен на основу лажних достава, а који је међутим ослободио народ од његових непријатеља, што је познато целоме свету. У свом писму главари кажу још и ово: "Свети оци оптужују нашега владику због лењости и мисле да он има ону величину као они у Русији, који се возају на позлаћеним кочијама и имају времена да се у светом служењу упражњавају. Тога нема код нас: наш владика обилази своју паству пјешице по беспутним крајевима и с крвавим знојем." Тако је народ одбранио верношћу својом и љубављу свога пастира. После тога дошло је до бољих односа са једноверном и једноплеменом Русијом захваљујући доласку новог руског посланика у Боку Маузерског. Но ова нечиста игра није остала без жртве: Владичин секретар опат Долчи, старином Херцеговац, који иако римског закона беше веома одан и веран Владици, би затим, и поред свег настојања Владику да га спасе као невиног, осуђен на смрт вешањем а потом осуда би промењена на вечно тамновање, те он ускоро умре у тамници. Њега, наиме, беху оптужили да је француски човек и издајник.

У то време завлада Наполеонова војска Далмацијом, па сходно миру у Тилзиту њему требаше да преда Аустрији и Боку. Свети Петар се Јуначки борио са Французима, некад заједно са Русима од Боке до Дубровника, а некад опет сам са својим Црногорцима, и побеђиваше силног Наполеона. Ово је трајало тако све док Наполеон не би поражен од

савезника и пртеран на острво свете Јелене. Владика се и састајао неколико пута са француским командантима маршалом Мармоном, Готјеом и Берtranом, и они се дивљаху Владичином достојанству и разборитости, чврстини карактера и јачини духа. У то време православни у Боки претрпеше многа страдања, чак на предлог реченог маршала Мармона (1808. г) Владици би одузета и духовна власт у Боки и на његово место Французи поставише Бенедикта Краљевића. Но народ му се и даље тајно обраћаше и "готово сви православни", по признању самог Краљевића, "а особито свештеници пристају узањ." Кад су на крају Енглези и Црногорци одузели Боку од Француза и Енглези је оставили владици Петру, дође до кратко-трајног јединства Боке и Црне Горе, изгласаног на Скупштини у Доброти (1813), али по одлуци великих сила Бока би поново поседнута Аустријом, на велику жалост Владичину.

Владика Петар који је узалуд маштао о стварању "славено-србске државе", радовао се устанку српског православног робља под вођством Карагеоргија и имао сталне везе са њим, а када је чуо за његову смрт са сузама је писао о стиду и поругању које паде због његовог убиства на целу нацију, "а сувише гњев Божји, који се излива за таково страшно злођејство и крвопролитије", оплакујући ту "неисцијељену рану, не само садашњим, него и будућим од рода нашега честитим и добро-мисленим људем..." Надајући се ослобођењу од агарјанског ига свих поробљених право-славних народа, обавештавао је са одушевљењем свој народ о устанку једно-верне браће Грка, благодарећи Бога што хришћанска војска "иде срећно напријед и сваки дан све више расте и умножава се." У то време, уз његову помоћ, ослободише се од турског ига Морача и Ровци са дивном задужбином Немањића манастиром Морачким, и бише припојени Црној Гори (1820. г).

Трудећи се тако да заштити душу и тело народа свог од непријатеља који га беху одасвуда опколили, много се стараше Свети истовремено и о унутрашњем поретку Богом му повереног народа. У ту сврху је основао Народну канцеларију са секретаром који је обављао писарске и судске послове. Владика није имао никакав принудни орган своје управе, и не зна се да је извршио ни једну смртну пресуду. "Ја немам" писао је он у једном писму, "ни коца ни конопца да икога принудим него само ово језика и пера па ако ме ко послуша." Знајући, међутим, да анархија и безвлашће, из којих су се рађала многа зла у народу и толика братска крв проливала, не могу бити отклоњени без закона и општег поретка, настајао је да народу свом да писани закон по коме би се сви управљали. До тада се народ управљао по обичајима својим обраћајући се у тежим случајевима Владици за помоћ. Он им је сам ишао или слао своје посланике, најчешће свештенике или секретаре, позивао се на одлуке њихових племенских зборова, саветовао их и заклињао да живе у миру и слози.

Први законик која је примила Скупштина главара била је зvana "Стега" од шест чланова, донета "у име Пресвете, јединосуштве и јединославне вечнопок-лањајеме и нераздељиве у три ипостаси животворне Тројице, Оца и Сина и Светога Духа". У њој главари и старешине и сав збор црногорски, призывајући пресвето име Господа Бога Сведржитеља у помоћ себи, - "друг другу, племе племену, нахија нахији тврду и чисту вјеру и ријеч од чести и поштења дадоше да се издати и преварати међу собом неће", него да ће цркве свете и манастире и домове своје, жене и децу своју с помоћу Свесилнаго у Тројици славимаго Бога оружјем својим бранити, предајући свакога издајника вечном

проклетству. Но ово је била само припрема за прави законик, звани "Законик светог Петра I", донет и примљен у два маха: први његов део до члана шеснаестог донет је 18. октобра 1798. године на Скупштини у манастиру Staњевићима, а други на цетињској Скупштини одржаној 17. августа 1803. године. Почињући Законик "Во Имја Господа Спаса Нашега Исуса Христа" разделивши га на 33 члана, на онолико чланова, дакле, колико Господ наш Исус Христос поживе година међу нама на земљи, ради нашег спасења, сви га једногласно и саборно примише, заклевши се на крају да ће све што је у њему написано чувати и држати, и потврдивши заклетву целивом часног и животворног Крста и светог Евангелија, а уз то и светих моштију великомученика Пантелејмона. Призывајући великога Бога у помоћ и одбрану, Збор најпре потврђује "једним гласом" Стегу, а потом одређује како треба поступати са убицама невиних људи и како их треба кажњавати, будући да без казне злога и самовољнога человека "јединство, мир, тишину и сваки добри поредак није могуће уздржати." Законик одређује даље како треба поступати са онима који наносе повреде другима, који отимају туђу жену или девојку и са свештеником који такве венчава; одређује казне за крадљивце и крађе, пошто је највише зла и крвопролића у земљи бивало због лупежа, а за то су по законику "највише родитељи криви, који испочетка не хоћају своју ћецу с добрым дјелом васпитавати и ни у страху Божијем содржавати"; говори о дуговима, купопродaji имања, миру са Приморцима и свађама на пазарима и око цркава, "от чега не само пазари остају у смутњи и народ жалостно враћа се натраг без својега удовољства, него црква Божија нахида се поругана и обесчашћена"; даље се одређује порез да би могао од њега да се одржава суд законити и добра власт, и наводи пример Митрополита Петра, који први даје за то цео приход од свих земаља Цетињског манастира у Синачком читлуку. Закон и даље забрањује мегдане и опомиње судије; кад седу да суде, да се "спомену, што они гласом народа по вољи Божјеј за судце постављени јесу, а не како најамници, но како отци прави и љубитељи отечества"; да се моле Богу да им даде просвећење разума, силу мудрости да познају шта је праведно, свето и богоугодно; да пазе на своју заклетву и обећање да не преступе и да не суде пристрасно, него по правди маломе и великому, "јербо суд Божји јест"; да слушају стрпљиво разлоге и једне и друге стране и да не примају мито; да народ да поштује, воли и слуша судце поштене и добре, добровољно изабране и постављене. Забрањујући на крају свако насиље и призывајући на верност отечеству Законик, боље речено свети Петар преко овога, јер је закон његово дело, -обавезује свештенике за време празника у црквама, а исто тако и кнезове и племенске старешине, да свакога домаћина од куће поуче и свакоме да говоре "да мирно у љубави са сваким живе, да се Бога боје и да зло говорити и чинити престану"; и да се сећају и запамте казне одређене за свакога злочинца "и то нека сваки домаћин од куће запамти и својој ћеци и чељади каже".

Доневши тако саборно овај богомудри закон, свети Петар се целог живота трудио да увери и научи народ да га се придржава, за његово добро, претрпевши многа страдања због тога, јер су га често газили чак и они који су га потписали, претпостављајући слози и миру своју самовољу и разузданост. Знајући пак Светитељ од колике је користи школа за васпитавање младежи, и усађивање благих обичаја и закона у народну душу, желeo је да оснује школу па и штампарију, али се та жеља Светоме није испунила, због сиромаштине и немирног стања у земљи, а и због тога што му нико није хтео дати тражену помоћ. Зато је сам он постао учитељ њихов: окупљао је децу око себе, учио их писмености и

православној вери, а способније слао да се уче у Русију и Аустрију. У жељи да што боље просвети народ светлошћу Еванђеља, водио је разговоре са неким руским архијерејима и о преводу Светог и божанственог Писма на народни језик. Учио је народ и како да се чува и од болести, особито од куге и колере, које су неколико пута оставиле пустош иза себе у Црној Гори за време његовог архијерејства.

А што се болести тиче и глади, они су били чести гости овом народу стешњеном "међу змијама и скорпијама" ибрда камена и потпуно одвојеном од осталог света, чему су особито доприносиле међусобне заваде и стално ратовање са својим суседима. Изузетно тешке године наступише после ратова са Французима. Суседни Аустријанци у Боки Которској често су затварали пазаре Црногорцима, а од Русије није стизала обећавана помоћ, и поред свих молби светога Владике. Уз то попушти Бог неродне године и наступи глад каву људи не запамтише. Народ је цвилио што од глади што од Агарјана. Сви се обраћаху у невољи беспомоћном Владици и тражаху од њега помоћ. Сиротиња Луковачка му писаше тражећи хлеба и утехе и додаваше: "љубимо ти руку и скут и стопу ће чепљеш..." Из Дробњака му "плачну књигу писаху" очекујући напад Агарјана и од њега спаса иштући, главари пак обадве Мораче, на челу са Мином војводом, поручиваху му у писму:

"Доносимо велики плач обје Мораче и ускоках, да никако није већ могуће овамо живовати ни у наша ова мјеста стајати..." због гладне године и нападања јачег на нејачега. Сам свети Владика записа у те дане да "народ у мјесец дана није једанпут јео хљеба, нако само корјен и траве свакојаког рода". Те гладне 1817. године ни сам Владика није имао зашта соли купити и бојао се: "одржат никога жива нећемо, него себе изгубит а народу не помоћи". "Но, ево моје велике жалости", писао је он у једном писму, "што је, видећи да овај народ нема о чему живјети, не видим никакве душевне ни тјелесне ползе да се умножава, нако да од глади умире или по причини велике тјескоте и несташице да један другога бије и ћера, сљедствено по мојем плачевном расужђенију боље је да ћеца од крастах по полученији свјатаго крешћенија умиру, него ли кад нарасту да буду глађу и несташicom принуђени туђе имуће (=имање) грабити и своју браћу бити и ћерати."

Глад је изнова разбукавала дугим напорима смирене страсти крвне освете и пљачке, уз то из Херцеговине пребегоше многи ускоци са породицама тражећи спаса од турске освете у Црној Гори, која се и сама давила у немаштини. Да зло и невоља буду већа, у пограничним крајевима се појави куга, а Аустријанци затворише пазаре да би спречили епидемију. А светитељ Цетињски крстоносни? - Он је плакао са онима који су плакали, сиротовао са сиротима, са свима делио све што је имао, храбрио, вером надахњивао, тешио, молио да се чувају од болести, залагао своје и манастирске ствари, да би у гладне године жита за сиротињу набавио, а у ратним приликама оружје, прах и олово. "Кад црногорска кућа прокисује", говорио је овај нови милостиви Самарјанин, "чини ми се да мени капље за врат." Какво је и колико његово богатство било, види се из писма овог милостивог Владике Цетињског од 22. децембра 1820. године, у коме се тужи једном пријатељу: "Моји трошкови, превасходно моје дохотке, јербо за народне после трошим, а од народа ништа не получавам (=добијам) нако свакодневно беспокојствије и главобољу. Ја сам и моје најдраже вешчи заложио и у дуг пануо".

Владика није волео да се његов народ расељава у туђе земље и да иде да другима служи. Зато је спречавао одлазак Црногораца у војну службу бечког двора, кад су их зато у

своје време врбовали аустријски посланици. Устављао је и Требјесане код Никшића, којима су Турци после њихове буне разорили и спалили домове, па они лутали двадесет година по морачким планинама и на крају се одлучили да нађу спаса у Русији. Тада се ипак одселило у Русију 98 становника из племена Требјеса (1804. г.). Доцније му је Карађорђе обећавао да ће примити код себе у Србију оне који због немаштине желе да се преселе, а сад је и сам Владика увидео да је сеоба за многе спас од пропasti. Прво је 80 становника села Хумци кренуло по његовој препоруци у Русију, што је подстакло многе да се одлуче на сеобу. Владика се поводом тога обраћао цару и лично и преко других, али није добијао никаквог одговора. Слушајући свакодневне молбе гладних и очајних, он одлучи да и без претходне дозволе пошаље 800 Црногораца бродовима у Русију. Истовремено је писао руском цару. "Погледајте, Најмилостивији Господару, на седамдесетљетњу сједину моју, дајте помоћ мојем трудовима!" Па је додавао хвалећи крв народа свога: "Крв је народа Црногорскога тако чиста као што му је и душа ведра, и туђи љекар за њега и од његовог живљења далек је и његово је повјерење отлучено од туђијех врата."

Народ овај, продавши све што је имао, стиже на три изнајмљене лађе до Цариграда. Руски посланик у Цариграду Строганов сажали се на њих, даде им јело и лекове, али одложи за две недеље њихов одлазак у Одесу будући да од руске владе није добијао никаквог одговора. Турска влада чувши за њих, захтевала је да јој се они предају, сматрајући их за своје поданике. На крају посланик их укрца у три руска брода и нареди да се врате у Боку. Путујући четрдесет дана, неки се од њих разболеше, неки умреше од глади и бише бачени у море, а они који стигоше на Розе болни и невољни, писаху руком "на ови свијет" несретног попа Тоша Шоровића, препоручујући се Богу и Владици да за остатак мисли. Владика им написа у карантини, у коме су били због болести, утешно писмо, заливајући га сузама састрадања, али им ништа помоћи не могаше јер беху продали другима своја имања. А они кад изађоше из карантине, многог опљачкаше и убише тражећи хране да одрже голи живот. Један од њих остави следећи тужни запис о том жалосном повратку из Цариграда стотина гладних породица: "Ми отолен бони и гладни те у Црну Гору, па од нас би и мртвијех од глади и потурчениках, и опростисмо сву земљу и много зла и невоље би од тога народа... И дођасмо опет на Цетиње, љуто бони и без никад ништа - без хаљина, без кућа, без покућства, без права, без свачега што треба за живот човјеку..." Изгладнеле чете ових патника су лутале и претиле чак и манастиру, додајући нове ране на многобројне старе овог Цетињског мученика.

Старост му је долазила, ноге побољевале од великог труда и подвига а невоље и бриге се умножавале и смењивале једна другу. Када је куга прошла, молио је ћесареве власти да отворе градове да народ не умре од глади, и чекао нову глад која се д догодила 1822. године и за коју сам Светитељ пише: "Ја сам много гладнијех година запазио, но оваквих није било нигде у моје вријеме." И последња година његовог многострадалног земаљског живота била је гладна година. "Данас трећи дан народ не има хљеба", пише он жалопојку Јеремији Гагићу. А њему пишу Граховљани, исте те 1830. године: "Обавештавамо вас, да се налазимо још који дан у животу с помоћу Божјом и вашом, "а у нашој великој и мучној мисли од Турака и Црне Горе и глади..."

Најтеже је било светом Владици што су због свега овога крвна освета и други пороци поново хватали мања, што Правитељство нико није хтео поштовати, а он више није

имао снаге да свуда стигне као некад. Ипак и даље се трудио да очува јединство и поврати ред и мир који је некад владао. Знао је добро да само сталним бдењем, својим ауторитетом и речју може спасити земљу од пропasti. Горке су му биле последење године његовог земнога живота и мученичке, али и љубав његова и самопожртвовање огромни и вера у Свемогућег Бога неизмерна. Иако више није могао због старости и болести да сам иде по земљи да би мирио и тешко народ, слао је друге уместо себе, свој крст и многобројна писма, пратећи их тајним молитвама свуда-присутном Богу, да не би труд остао празан. Свима се обраћао као брат и учитељ, сапатник али и као строги отац. Кад је требало молио је и благосиљао, други пут опет опомињао, заклињао и клетве слАО. Желећи добро-суседске односе са Аустријанцима, ради несметане трговине са Бокељима, трудио се да уразуми Црногорце да не упадају у Боку ради крађе и пљачке, па је писао Његушима да је добар сусед најбољи пријатељ и земља најбоља она која је кући најближа, и молио их да не наносе срамоту целоме народу. У Бјелопавлиће је послao свога брата, бојећи се да због самовоље не изгубе слободу, па видевши да не желе да га послушају строго им писаše: "За то, дакле, кад мене не љубите и науке моје не слушате, ја већ немам с вами послала никаква, него ми пошаљите брата и те остале Црногорце нека иду дома, а ви пошто не можете без турскога јарма, ето ви га..." У Катунску нахију, у којој се водио мали рат међу завађеним племенима, по калуђеру Стефану Лазаревићу свети Владика овако поручиваше:

"Ја с великом жалошћу и са сузама видим, да сви ваши непријатељи и сви ђаволи од свијета не би вам могли, толико зла, толико штете ни срамоте учинити, колико ви сами себи чините. А шта је фајда жалит и плакат, кад више љубите зло, него ли добро, и срамоту него ли поштење и кад не слушате, што ве ја учим и савјетујем и што ве молим и заклињам." Тужио се на њих и изобличавао их да су "од Бога одступили и страха Божијег изгубили, грехоту и срамоту заборавили", и да чине оно што знају али не знају шта чине, јер, писао им је: "Ви никога не слушате ко за добро ваше ради и говори, а нека дође који лажац међу вами, сви ће те му вјеровети..."

Са распињао се тако Цетињски страдалник Господу своме и Његовој безграницној љубави према свима, све дајући, и душу своју, а ништа не тражећи и не добијајући. Жртвујући се, до краја се жртвовао. "Остара сам", писао је последњих година живота на земљи, "више од зла и непослуша црногорскога, него ли од мојијех данах", немоћан више због старости и оболелих ногу да свуд стигне и свима лично помогне, као што је вазда ходио и о миру радио. Оне које Бог повери његовој љубави, до краја љубљаше, као Господ његов ученике своје: волео их је и кад их је благосиљао, и кад их је прекоревао и кад их је kleo и заклињао " силнијем Богом Сведржитељем и честнијем Крстом и светом Госпођом и свијем архангелима и ангелима и светитељима, који су од вијека Богу угодили", и њиховим здрављем и срећом и напретком, и то "у три пута и у три хиљаде путах!" Волео их је и онда кад им је писао, препун гетисманске туге и жалости; "Ја сам одавно видео да овђе живјети не могу и ево дође вријеме, да од сile цетињске под старост бијежим из Цетиња." Па и кад им је прекорно напомињао како је његово "сердце од вашега злочинства увехло и старос моја оскорблјена, да почивала и радости нигда нема." Знао је ипак Владика да га је дубоко поштовао и речи се његове и сузе бојао као грома, па је отуда и имао смелости у Богу да им тако строго пише, користећи и седине своје и страдања своја

за њих претрпљена, само да би их навео на мир и братску слогу, постидевши их старошћу својом и несебичном љубављу својом према њима.

Осећајући Свети да се примиче крај његовом земаљском странствовању, и многим трудовима и бригама за поверене му Богом душе, нађе за богоугодно да у лицу Ђорђија, сина његовог млађег брата Сава, припреми себе наследника. Зато га послала у Русију у петроградску духовну Академију да се достојно припреми за узвишеној службу. Но овај, имајући више склоности за војни него духовни позив, затражи од њега да му дозволи да ступи у војну службу. Владика га разреши обавезе ступања у духовни чин, па позва к себи другог синовца Радивоја - Рада, сина свога најмлађег брата Тома, провидевши у њему достојног наследника, многоструко обдареног. Кад је Раде стигао на Цетиње, пред манастиром га је сачекао, наслоњен на своју сребрну штаку, један висок, скроман старац у црним дугачким хаљинама. Његова дуга брада и коса, по опису који је према казивању савременика забележио Љуба Ненадовић, нису се разликовали од повесме беле свиле; кожа на лицу и рукама била је жута као воском помазана. Око њега су стајали гологлави Црногорци: стајали су око свеца који још по земљи ходи. То је био Владика свети, који је утицао на будућег великог песника више него ико други, својим ликом, речју, делом и примером. Јер и сам беше даровит писац и песник, а уз то мудар народни вођа и сасуд Духа Светога.

Свети Петар I претставио се у Цетињском манастиру на дан св. Еванђелиста Луке 18. октобра 1830. године, пун труда, брига и година, у четрдесет и шестој години свога архијерејског служења. Уочи самог Лучиндана, предосетивши свети Владика, да му се ближи крај, позва свог секретара Симу Милутиновића у своју ћелију и саопшти му у перо своје последње завештање и вољу. Истичући у завештању да је чувао народ и сиротињу као своју душу, свети Митриполит моли свакога Црногорца и Брђанина малога и великога, коме је што сагрешио или какву жалост учинио, да му свак опрости, од свег срца и душе, оправштајући и сам свакоме, ко му је ма шта сагрешио: да је свакоме вавек просто и на Страшном Божјем суду за време другог Христовог доласка. Затим моли сав народ и заклиње самосилним Богом свега света Творцем и свом силом небесном, да га с миром утишини и љубави општенародној кротко укопају и ожале, и да се закуну на његове мртве прси да до Ђурђева дана нико никога не дира и да се крв не пролива. Поред тога свакога моли и заклиње истинскијем Богом Сведржитељем и оставља им у аманет да не дирају у црквена имања, да све свештенослужитеље поштују и пазе, одређујући за свога наследника Рада Томова, за којега се нада "да ће бити човјек од посла и разума." На крају, благосиљајући све добре, верне и послушне, оставља им за општенародне потребе новац који је добио као помоћ од руског цара и због кога су га неки клеветали и заклиње их да се држе једноверне и јединородне Русије.

Тога дана када ће се упокојити, седео је овај смиренi Божji угодник, као обично, у пространој манастирској кујни покрај ватре. Наоколо су седели неки од главара црногорских, који су били к њему дошли. Он их је саветовао и давао им последња упутства, рекавши им да му се ближи крај. О свему им је говорио и за свашта наручивао, као брижљиви домаћин када полази на далеки пут. Усред тога говора наступи велика слабост; он изнемогне и целом снагом. Главари га придигну и одведу у његову малу једнопрозорну ћелију, у којој је као прави испосник и пустинjak свој живот проводио, где га спусте на постельју. И ту, молећи се Богу и благосиљајући Црну Гору и сав народ и

"разговарајући с околнима", тихо предаде дух свој Богу, без икаквих болова и смртних мука.

Чувши о његовом упокојењу, цела Црна Гора је плакала за њим; сви хришћани у Приморју и под агарјанским игом, уздахнули су тешко, изгубивши свога утешитеља и прибежиште и молитвеника пред Богом. Један ревносни апостол Христове вере, проповедник братске љубави, слоге и слободе, оставио је земљу сиротом. Погребен је у манастирској цркви. А пре погреба, на Вељем гумну испред манастира, укрстивши пушке изнад мртвог и светог тела Владичиног, расплакани главари су се заклели и ухватили веру: да ће живети у љубави, да ће држати слогу и мир и слушати Рада Томова. Постојала је бојазан, како нам саопштава наследник му Петар П, оплакујући овога "вјесника воље Свевишњега" и нашега заједничког оца и краткога учитеља, да дође до покоља на гробу, "али слава всевишњему Творцу и всех благ Оцу, внушио је у њихово срце мирнога ангела", па "како се Тестамент прочита, свак се заплаче и његови највиши душмани... не уздрже се од суза, сви плачући се закуну слушат његов Тестамент."^[5] Исти овај Раде Томов, пун жалости за изгубљеним стрицем и учитељем, примајући његово тешко бреме на своја нејака плећа, писао је овако 22. октобра 1830. године: "У сву нашу државу није чојека који не плаче за њим и сами су се злотори његови да тога чувства горести (=жалости) узнијели, па можете мислiti како је нама његовијем домаћијем."

Када је четири године после његовог упокојења, исто на дан светога Еванђелисте Луке (1834. г.), његов гроб би отворен, мошти Владике светог бише нађене целе и нетљене. Ту сверадосну вест, да је Бог прославио свога угодника, објави Петар II истога дана прогласом свему народу, са жељом да сви буду учесници "радости и весеља општега нашега Православија." У својој радосној посланици овај умни наследник светога стрица писаše овако: "На знање ви дајемо, благочестиви народе, како смо 18 овога мјесеца, на Лучиндан, отворили гроб блажено и светопочившега претка мојега и архијастира нашега Петра и, пошто смо отворили гроб, нашли смо цјелокупно и свето тијело доброга и светога архијастира нашега. Зато, благочестиви народе, ми вама радосно и објављујемо о томе срећноме догађају, јербо знамо да ћете благодарити Свемогућег Творца, који ви нашега доброга оца, крепкога пастира Цркве и стада Христова, нашега одбранитеља и избавитеља, посла међу вама у светоме тијелу, да, како је био у смртноме животу готов за вас дати душу и тијело, тако да му се молимо да он и сада, како (=као) светитељ и угодник Божји, буде молитвеник Свемогућему Богу за нас како за своје синове. Ја мислим, благочестиви хришћани, да памтите ви ријечи светога Петра, које је вама говорио "да живите у слоги, миру и Јединству." Ове свете и божанствене ријечи ја мислим да је сваки од вас држао на срцу и доклен се није ови угодник Божји био међу вама јавио. А сада надам се да ће те их добро држати, јербо видите онога који ви (=вама) их је говорио међу вами света и цјелокупна. И ви сте увјерени, ја мислим, да који Црногорац неће држати слогу, мир и јединство, биће му свети Петар супарник и на томе и на овоме свијету, него, који што има међу собом немира, сложите се и мирите, и тада ће те бити Богу повољни и вашему светитељу Петру. За друго вас Богу препоручујући и његовом угоднику новообјављеному светитељу, остајем сваком доброжелатељ."

Народ, који је свога архијастира још за живота сматрао за свеца и увек га називао "Владика свети", чувши ову радосну вест, похита са свих страна на Цетиње да целива његове свете мошти. Стизао је народ из Црне Горе, Брда и Боке Которске, славећи Бога на

дару Његовом. Долазили су преко гудура и беспућа чак и старци од 90 година на поклоњење новојављеном угоднику Божјем и стубу православне вере свога отечства. По процени Вука Каракића, који се тада беше нашао на Цетињу, сабрало се око његовог светог тела до 1500 душа. Иако је било злонамерника и завидљиваца, лажним разумом помрачених, који не остављаху на миру ни свете мошти овог истинског пастира, као што га и за живота нису на миру остављали од својих злобних клевета, и који покушавају да спрече да му народ долази на поклоњење, особито из Боке, ипак ништа није могло зауставити реку народне љубави и поштовања према њему. Никоме од смртних, каже Љуба Ненадовић, што се сада рађају неће више ни један хришћански народ такво поштовање указивати: да се његовим именом заклињу, да га у помоћ призивају, да у тузи и болести његовом мртвом телу долазе ради утехе и исцељења!

Колико су се Црногорци бојали његових чудотворних речи и његове клетве док је био у животу, толико више сада су се чували да штогод не учине што њему није мило и што је он проклео, јер, знали су: он је сада ближе Богу. Он гледа и зна и вазда ће гледати да ли народ његов живи у вери и љубави, у слози и поштењу, и да ће добрима као и за живота помоћник бити, а злима наказатељ и противник. Памтило се дуго и данас се памти свако његово проклетство и сваки његов благослов: што је благословио остало је благословено, што је проклео, никад није имало напретка. Народ за њега вели: "Онај свети Петар што је у Риму, три пута се одрекао Христа: а наш свети Петар што је на Цетињу, није ни једанпут!" Зато често кажу: "Помози свети Петре!" - јер је кост од њихове кости, заступник сигурни пред Богом и похвала целе Цркве Божје. Народу није остало непознато да је читавог свог живота, и поред разноврсних световних обавеза, био велики испосник и молитвеник, да је до смрти живео у једној полуムрачној ћелији уз цркву Цетињског манастира, која је по свему личила на ћелију пустиножитеља. Мало га је ко видео да се смеје или да је много говорио; обично је ћутао, удубен у богоумље и молитву или у бриге о својој пастиви. Коме год би болеснику над главом молитву читao, ретко би остајао неко да није преболио и оздравио. После преbroјења Владике богоносног лицу Светих и прослављења његовог тела силом Духа Светога и чудесима, у његову част бише подигнути многи храмови, од којих први подиже богоразумни Петар на Ловћенском врху, њему у част а и за починак свога праха (1844. г.)^[6] Но у ова последња времена, када неста страха Божјега и охладије вера многих и љубав према Светоме и његовим распињањима за народ до смрти и после смрти, неста и свете црквице са Ловћена. Али вечно страдајући Владика, који је у својој старости писао: "да међу Турцима живим, не бих толики зулум трпио, колико трпим од Црногораца", - поново нађе уточишта у Боки коју толико љубљаше. У Прчњу код Котора побожни народ му зида нови храм, подобан ономе Ловћенском, који се вазнесе тамо где и његова света душа. Тако у граду Дортмунду у далекој Немачкој расејана чеда његова, посветише му недавно скромну капелицу, њему и Богу његовом у част, а себи на спас. Њему припадамо и ми свегрешни са молитвеним вапајем: Светитељу оче Петре, Цетињски Чудотворче, моли Пресвету Тројицу, Тросунчаног Бога нашег, да просвети таму нашу. Амин!

Завештање и поуке светог Петра

Богомудри Светитељ Цетињски био је даровит писац. Али све што је писао, никада није писао ради разоноде или ради похвале људске, или са жељом да ствара неку "своју"

философију и науку. Његове посланице су по духу најближе посланицама св. Апостола Павла, као што је и живот њих двојице био сличан. Свако слово које је изашло испод његовог пера, окађено је миомиром двоједне љубави: љубави према Богу и према повереном му народу, и самопожртжовањем. Све што је писао са Голготског крста је писао: зато је тако просто и пуно трезвеног здравоумља. Већи број његових посланица први је објавио Душан Вуксан (Посланице митрополита Црногорског Петра I, Цетиње 1935.). Ми овде доносимо његов Тестамент и душекорисне одломке из Посланица, на основу овога и једног новијег издања, које је приредио Чедо Вуковић под насловом: Петар Први Петровић, Фреске на камену (изд. Библиотека "Луча", Титоград, 1965. г.). Доносимо и одломак из његове једне поучне песме. Свети Владика је написао и једну недовршену "Кратку историју Црне Горе", као што је писао и песме (издао их је Трифун Ђукић, изд. "Народне књиге", Цетиње, 1961. г.).

Тестамент светог Петра

Од нас Владике Петра

Благородној господи духовног и мирског чина, главарима и старешинама и свему народу црногорском и брдском свесрдно о(во) најпотоње поздравље.

Сватко знаде и види како сам ја од давнога времена оронуо и пануо, те не могу већ никући, нешто од старости, а највише од свакојаке муке и труда, које сам у вељи мој вијек за народ црногорски и брдски подносио и за слободу хришћанске вјере и нашег отачаства претрпио, чувајући народ и сиротињу као своју душу. На то сам видећи и познавајући своју слабост и болест неизлечиву и да ми се смрт приближава, написао сам нека потребита писма и књиге и наредио их све, ће сам имао што посилати да се пошаље по мојој смрти, тако и вама и свему народу црногорском и брдском написах и оставих ову књигу, коју сви да чујете и добро разумијете пријед него ме укопате.

Молим свакога Црногорца и Брђанина малога и великога, којему сам што сагријешио или какву жалост учинио, да ми свак опрости, од свега срца и душе, и тако ја опраштам свакојега малога и великога, који ми је гођ што сагријешио, просто да је од мене свакому задовјек и на страшни Божји Суд о второму Христу Богу пришествију.

Пак најпрви свему народу чиним аманет и самосилнијем Богом свега свијета Творцем и свом силом небесном заклињем свеколико да ме с миром у тишини и љубави општенародној кротко укопате и ожалите, да не би ни крвник крвнику тадер проговорио ни горке ријечи. Другу вас молбу молим и страшнијем и свемогућнијем Богом заклињам, да на моје прси вјеру задате и утврдите кроз сву нашу земљу и епархију, кроз све нахије, села и племена, да нико никога ни за што не тиче до Ђурђева дне и дотадер надам се у Господа и Спаса нашега да ће вам начин живљења бити занаго учињен у суд у сву земљу царски постављен, које сам ја у нашега свагдашњега покровитеља и бранитеља испросио и исплакао, и то сам вама и пријед говорио некијема - да је за вас и за општенародно благополученије и добро живљење и брижим работам, како и Бог знаде и како ће те и ви свеколици до мало времена знати и виђети.

Изван тога највише вас свакојега молим и све истинскијем Богом Сведржитељем заклињем и ваздашњи аманет чиним и остављам, да црковно добро и имуће, гђе год је какво, не тиче нико никада за ваших свих и за сваку вашу срећу и поштење, и да свако

црковно чељаде, калуђере, како служитеље моје и ваше пазите и држите, како сам их и ја вазда пазио и држао. А ја на моје мјесто наследником и управитељем од свега мојега, народскога и црквенога чиним и остављам синовца мојега Рада Томова, у којега се надам да ће бити човјек од посла и од разума, колико је преблаги Отац Небесни благословио подарити, и којега Богу и Цару нашему и свему народу црногорском и брдском на вијеки препоручавам свијем срцем и свом душом.

Најпослијед још нешто да вам кажем и избистрим, о браћи и народе црногорски и брдски! Но чујте и за вазда знајте од мене, који вас нијесам никада лукавио и на злу срећу никога наводио. При смрти мојој објављујем вам Божју истину: како је тешко лакоми на лафу (= новац) московску, и не заслужујући је, мислио и зборио, да ја изједох све и браћи подијелих штогод његовца из Русије од цара народу доходи, ема се сваки вара и гријеши у то, и ја вас вијерно и поштено овијем путем, на који ћу задовјек, свакога ујеравам да од све лафе московске, како се говори, ништа никуђ дестргао (= потрошој) нијесам, но ето је сва у готову и на гомилу, и да је она од цара мени на образ и на расположење по мојим молбама дошла, и на ползу свега народа српскога, него да те новце ни ја без велике преше и највеће нужде не трошим, како и нијесам никуђ ни динара, до што сам на кулук (= суд), долкле га опета силни и безумни људи не развргоше, за које ја чист остајем пред људима и Богом. Пак сам и ја за те новце нашему цару и покровитељу писао да учини он за те његове аспре какву хоће наредбу и одговорио ми је да ће својега официјала овамо послати, који ће и те аспре примити и харчити на суд, који ће он поставити у нашу земљу. И моја је највећа рана на срцу, коју ћу и у гроб понијети, што и то још не дочеках за муга живота.

Ако би се ко нашао у народу нашем да не прими ове моје потоње ријечи и препоруке за истините или ако не би све тако послушао, како ова књига изговара, него би какву смутњу и раздор међу народом усудио се чинити словом или дјелом, тога свакога, који гођ он био, мирски или духовни, ја на смртни час мој вјечноме проклетству и анатеми предајем, како њега, тако и његов род и пород, да му се траг и дом ископа и утрпе! Исто тако да Бог даде и ономе који би вас од вјерности к благочестивој и христољубивој Русији одлучити поискао и свакојему, ако би се који из вас Црногорацах и Брђанаца нашао да помисли одступити од покровитељства и наде на јединородну и јединовјерну нашу Русију да Бог дајаки те од њега живога меса отпадало и свако добро временито и вјечно одступило.

Свијема пак добријема, вјеријема и који гођ ово моје потоње писмо послуша и изврши, да буде моје најусрдије, отачаско и архијастирско благословеније у род и ва вијеки вјекова - Амин.

Цетиње, 18. октобра 1830

Поуке из посланица св. Петра

Брђанима,

Петар, Божијеју милостију, православни митрополит и кавалер росијски Знате како сам вама и свијема Црногорцима вазда и на свако мјесто говорио, молећи свакога и заклињајући да у мир и слогу међусобом живите. И колико сам труда и муке од почетка до сада претрпио, то само једини Бог знаде; и све радећи за обште добро и слободу без никакве хиле и лукавства, нако с правијем и чистијем срцем, желећи виђети

вас и осталу моју браћу от непријатељског јарма и зулума ослобођене. Нијесам искао моје собствене користи и течења (= стицања), него сам оставио цркве и манастире и све црковне и манастирске и домаће послове. Заборавио сам и моју душу и моје здравље, а пријенуо за вас и за другу браћу Црногорце, да не изгубите, него да уздржите своје поштење и славу и да утврдите вашу предрагу вољност и слободу, који ви је Бог даровао мимо свакога народа у свијету, да ви туђине не господари и не заповиједа и да није господар од вашијех живота и ћеце и от вашега имућа и домовах, но ви сами да поставите себе из договора уредбе и законе от вашега владања и суда, по којему можете злога чојка и непослушнога кастигати, пак се у слободи дичити и живјети међу собом како браћа мирно, поштено, без ината и сваке mrзости. Али ево жалости и несреће велике, што ја не видим да ви ово своје добро љубите, нити вашу вољност и слободу познати хоћете, коју ако једанпут изгубите от својега непослуша и злочинства, онда ћете спомињати моје ријечи и виђети јесам ли право говорио и јесам ли за опште народно добро ваше и свега народа нашега радо; али ће то бити у невријеме, ка(д) ви нећете памет ништа ваљати. Ово ја не говорим само вама Брђанима, него и свима Црногорцима једнако, јер знам шта је слобода и што је темељ от свакога добра на овоме свијету, а знадем и што је робство и невоља или сужанство и јарам туђи оному који га носи... Друге ви не остаје, него да од зла престанете и да се помирите, како најскорије и најбоље знате, пак да не терате своју браћу Христијане који су под турско копито, и да им повратите њиове пљенове, које сте им неправедно уграбили, да ве сиротиња не куне и да зло од Бога на себе не дочекате. А ето шиљем тамо господу главаре и судце да се с вами виде и разговоре и да очисте смутњу и зађевице, које нађу у ваша мјеста, и да потврде стегу и јединство међу свијем народом. Тога ради свакога молим и страшнијем именом Божијим заклињем, промислите за своје добро и послушајте што ви суд и ваши главари реку и осуде, како из своје душе познаду. Најпослије правично, не носите злому и пакосному чојку хајтер и не чините како је мило, но такве глобите и кастигајте, да се зло не чини. А што је до сад било, то радите смирит, и кога видите да је зло без невоље учинио от силе и от своје опачине, тога и кастигом покарајте и будите сви супротиву онога који послух и слогу размеће. Ја желим да вазда наша браћа из нашега народа буду у нашу земљу судци и да они, који буду на то мјесто из договора обштега постављени, владају народом и управљају по начину разумно и да свећер више слава, чест и слобода и благополучје ваше обће у мир и слогу вашу срећно и честито расте и да ово ћеци вашој након себе оставите, нака она имена ваша у вијеки хвале и превозносе и нека могу радостним гласом говорити: "О блажени отци! О славни родитељи наши, велики вitezи и честити јунаци! Блажна и преблажена витешка дјела ваша, блажене утробе које су вас родиле и дојке које су вас дојиле! Ви сте угасили међусобни рат и крвопролиће, ви сте поставили мир и тишину у своја мјеста, ви сте укријели слогу и јединство међу народом и ви сте нам дохранили и оставили дражајшу вољност и слободу, а ми ћемо предраго име ваше у памети у срцима нашим с највећим благодаренијем до гроба носити и синовима нашим од рода у род остављати, нека име и слава ваша буде безсмртна!"

Ево, моји драги јунаци, што ја желим! Ево зашто се трудим непрестано и зашто моју душу и здравље полажем! Ево зашто сам добио неизбројене непријатеље и ево, познајете у чему ваша срећа и вјечно добро и благополучје стоји! Сад, ако нећете ово љубити, миловати и држати и за ово свијем срдцем и вољом и са свом јакости пријенути, ви ћете бити сами себи и својој ћеци самовољни кривници и вјечни злотвори и мучитељи; а ја у то,

како пред Богом тако и пред цијелим свијетом, не хоћу имати дијела, који остајем ваш доброжелатељ, Владика Петар.

Фебруара 23. год. 1800, на Станичићу.

Но као што благородне душе човјек, све што на виши степен у господство и у власти излази и колико се у вишему богатству и срећи находити, толико ће он све веће иште приличне његовоме благородству начине за потврдити своје достојанство благодејанијем, милостију и кротким живљењем, а најпаче благодарним срдцем к својему благодетељу, тако и неблагородни чојек, кад се види из нискога бића уздигнут ће се није надао, заборави и Бога и душу, камо ли неће заборавит свога благођетеља, па на крилима високоумља или, лјепше рећи, пребезумне гордости, безобразно летећи... пакленим и отровним духом из његове утробе дише.

(Из посланице Бокељима, 1804. г.)

Народ ми не даје ништа и не иштем да ми даде икакве ствари, нако само да прекрати међусобно крвопролиће и остала безакона дјела и да у миру и у љубави христијански живе...

И не чудите се, мој драги оче архимандрите. Ми смо Срби такови, не знадемо нити хоћемо знати друго, нако један другога гонити у несрећу и безчест постављати, и што који више ради за добро општенародње, то се више зависи против њега вооружава, која (=јер) у српском народу, како и у грческом, гордост царује.

(Из посланице архим. Арсенију Гаговићу, 1804. г.)

Свакога Црногорца... молим и заклињам нека сваки стоји с миром и нека трпи како и ја трпим, зашто знам да ће наше трпјеније боље за нас бити, него ли икаква наша освета.

(Из посланице Катуњанима, 1805. г.)

Ми ћемо сви, љубезна браћо моја, умријети и тешко нама ако један другога на овоме свијету живлећи не љубимо, ако се не смиrimo с нашијем суперницима на које жалост имамо, и ако један другоме уvreђаје не простимо, нећемо на ономе свијету вјечнога покоја и блаженства имати и неће нам Отац небесни наша сагрешенија простити. Дакле, ради Бога, који је једино и вјечно наше добро и ради вјечнога веселија и радости, којега је Бог уготвио свијем послушним у рајске сладости вјековјечно уживати и наслаждати се Његова божественога лицезренија, и опет вас молим да послушате како (= оно што) ви пишем, тако били од Бога благословени и тако ви Бог даровао на овому свијету сваку добру срећу и добри напредак у свему, а на оном вјечну радост, коју вам и свим христијаном од свега срдца желим и остајем, уздајући се да ће те моје молбе послушати, ваш доброжелатељ.

(Из посланице Радуловићима, 1805. г.)

А ја не бих рад ни Турчину, који је добар и поштен чојек, никаква зла колико ни доброме ни поштеноме Хришћанину, зашто знам што ми Бог заповиједа...

(Из посланице Дробњацима, 1809. г.)

... Видим да ви сваки дан више у своје самовољство и безаконије напредујете, и да ви је милије зло и срамота, него ли добро и поштење, и нека ви буде по желанију вашему.

Ја се од свега зла и добра личим и по данас нити ме у ваше после призывајте, нити ћу се у њих мијешати, него остајем јошт залуду ваш доброжелатељ, несрећни... Владика Петар.
(Из посланице Црногорцима и Брђанима, 1812. г.)

Људи вальа да зло дочекају овога и онога свијета, који свако зло самовољно чини и никога не слушају, ако им за добро говори.
(Из посланице Дробњацима и Жупљанима, 1817. г.)

Извјесно је вам и свему црногорскому и брдскому народу да у све вријеме мојега владичествовања нијесам ја преставао радећи за обшто народно добро и поштење, за које нити сам штедио мојега труда и мојега именија, него и живот мој и душу постављао на ползу и слободу мојега отечства. Ово знаду и остали, најпаче нам сусједствени народи; и ако би сте ви ово заборавили остају они, који ће ову истину пред цијелијем свијетом свједочити; остаје мене за утјешеније моја чиста совјест, која ће ме свагда веселити, што сам ја непрестано испуњао моје дужности, како истинити и прави син и слуга отечства; остајете и ви по непослушанију и самовољству сами себе пред Богом и пред свијетом кривци за све несреће, које су се међу вама догодиле и које ће се унапријед догодити.
(Из посланице Катуњанима, 1818. г.)

Нијесу закони за добре, него за зле људе постављени; будући они не познају од Бога уливени у срдца њихова наравски закон, зато је потребно било законе поставит да свакога реда злођеји буду кастигани, јер иначе (= иначе) вальало би да сви народи у свијету буду несрећни, како и јесу они где таквијех законах нема и гђе се добри људи не почитују, а зли не кастигају (= кажњавају).
(Из посланице Катуњанима, 1818. г.)

Него добро разсудите и спомените се, љубезна браћо, да сада стоји срећа или несрећа у ваше руке. Ако ви будете међу сложни и послушни, све ће добро и лијепо бит и то ће вам похвалу и поштење донијети; ако ли онако (не) учините, сва ће кривица на вас остати и ви ћете сами себе постићети и своје поштење увриједити. Тога ради вас молим и страшнијем Богом Вседржитељем заклињем да сви у слугу и у согласије радите за обште народње добро. Ако ли се нађе који међу вама да започне чинити што поради мита и хајтера, таквога имате свиколици исћерат између себе, јер није мјесто међу вама и да вашу слугу не размеће.
(Из посланице Кметовима, 1818. г.)

Људи, који путом Божијем иду да Бога служе и угоде, не мисле ни за какво зло, нако вазда за добро и не говоре сами себе да су свети, него да су грешни и окајани. А та(j) је калаш (= калуђер) до скора био у Шумадију (ради се о калуђеру скитници Авакуму) хајдук и разбојник; пак и сада чини хајдучка и разбојничка дјела, наговарајући будале на зло, да се љуцка крв пролијева; и јошт има дрзновеније говорити да је светињак и Божији посланик! Није, дакле, доста што је он крвомутник, него и сувише хулитељ преблагога Бога и поругатељ чина калуђерскога. Зашто (= јер) Бог у своје заповиједи забрањује најжесточајшим начином свако злочинство и безаконије, а прави калуђер вальа да буде

добри и смирени чојек и да заповиједи Божје слуша и не учини дјелом ни помишљенијем ништа, што би воли Божијој противно било.

Чојек, који Бога служи и хоће да буде спасен, неће ни звјера убити, ни рећи да га убију, а камоли човјека подобнога себе; јер он не жели никому зла, нако свакому добра, помишљајући да (су) сви људи од једнога оца Адама и од једне матере Еве произишли и да је Бог свакога створио и заповједио да једни другим добрим чинимо и добра а не зла радимо.

Сад разсудите, може ли крвомутник бити светињак у исто доба кад чини да људи гину и једни друге кољу. Не стоји светиња у то што он иде, да боље народ вара, гологлав, бос и одрпан, него светиња стоји у праву вјеру и у добра дјела, како Бог заповиједа.

Не будите, dakле, безумни и не дајте да вас речени калаш превари и да његовим лажем вјерујете, пак да се послијед кајете, него га ишћерајте да га међу вама није...

(Из посланице Кучима и dr. 1819. г.)

Спомените се, dakле, молим вас, и обратите ваше поступке и ваше мисли на пут послушанија и слоге, по којему можете избавит себе од сваке несреће и зла, које самовољство о (= или) непослуш доноси. И помислите на своје биће и состајаније (= стање) и не заборављајте ону пословицу, која вас учи говорећи: кога је молити, није га срдити.

(Из посланице Његушима, 1822. г.)

Међу многе духовне неурености находити се веома худи и неприлични обичај од давних времена укоријењен, да попови од ове епархије иду оружни једнако ка и мирски људи и да не имаду на себе ни једнога свештеническога знака, по којему би се могли познавати у свештенически чин. Ја сам вазда желио и настојао, што би ово неприлично и поругательно дјело било изтребљено, и што би духовни људи у благопристојнији начин били приведени. Но будући приморски народ при владању бивше републике Млетачке на злојејаније распуштен, не мање него ли црногорски, који је у вољности и у самовољству свеђер живио, нијесам имао јакости за испунит моје желаније за прекратит такво злоупотрбљеније... Тога ради вам архипастирски подвељевам: да (по) полученији овога мојега објављенија не имаде ни један свештеник оружје и црвене капе носити, или браду бривати, него у благопристојни чин пастирскога смиренија, кротости и богољубија ходити и словесноје стадо Христових овец на пут спасенија настављати и учити... Ако ли се који свештеник међу вама нађе овому мојему објављенију непослушан, да не хоће оружје оставит и капицу од свите љубичастога цвијета носити, такођер и браду пустити, такви нека остави епитрахиль и свештенство...

(Из посланице Бококоторском свештенству, 1808. г.)

Дајем ви на знање како дође ка мени показатељ овога писма честни јеромонах Софрониј, пострижник Пецкога патријаршескога манастира, будући соборно од игумена и братије послат искати од благочестивих Христјан милостињу на воспомоштеваније оне свете цркве, на коју су Турци велики данак и глобу поставили, пријетећи, ако не би оно благо дали, да ће и цркву и манастир разурити и свештенике посјећи и повјешати, како што су многе мнастире разурили и свештенике побили.

Ја знам ваше биће и состојаније и вашу убоштину и сиромаштину у коју се находите, али је оно српска Црква свега славено-српскога народа и мати свијех српскијех цркваша, у коју су патријари наши стојали и коју су цари наши оградили. Тога ради, љубезна браћо, не одреците се по својој јакости, колико је кому могуће милостиње и помоћи у ону светују обитељ приложит, да је откупите и сокраните од разоренија, да и вас Бог сокрани од свакога зла и од сваке биједе и напасти.

(Из посланице Црногорцима и Брђанима, 1822. г.)

Да је проклет сваки они, који неправедно на сиромахе и на сиротињу намеће кривицу.

(Из посланице Бјелопавлићима, 1823. г.)

Питали су једнога мудрога и просвијећенога човјека: који је пријатељ најбољи и која земља јест најбоља? Ови је одговорио да је добар сусјед најбољи пријатељ и земља да јест најбоља, која се најближе кући налази. Ја мислим да је погодио... Ваши сусједи биће вам добри и најбољи пријатељи и ви ћете уживати њихову љубав и пријатељство, ако од своје стране будете равним начином соотвјестовали и учинили се достојни сусједске љубави и пријатељства.

(Из посланице Његушима, 1823. г.)

Благородна господо главари и народе црногорски и брдски,

Ево су већ прошлога пролећа, априла мјесеца, пасале тридесет и осам годиштах, откада сам ја постао међу вами Владиком. Труди моји јесу били најпрво и желаније моје, од свакога желанија највише, за покраћење ваше домаће рати и крвопролића, радећи вас саставити у слогу и јединство, док се избавите од љутога јарма паше скадарскога, под којим бјесте у вријеме мојега у туђе земље путовања по несогласију вашему себе подложили.

Ви моје науке примисте, послушасте, и своје оружје витешки у рукама прифатисте и Бог даде вама срећу не само да своју слободу опет к себи повратите, него и сувише да својега непријатеља у два жестока боја побиједите и да његову главу одсијечете и државу скадарску уплашиште, од које мира и почивала не имасте.

Ова је побједа име ваше у свијет прославила и учинила да сви европејски народи за вас знаду и да ве почитују за народ славни, народ поштени, храбри и уздани, који своју слободу познаје и својим оружјем брани.

Ја срдцем и душом жељах да се и више пред свијетом прославите и да вашу слободу јаче и боље утврдите. Молих вас да суд и правитељство поставите, на законах общим согласијем сочињених, да правитељство народом влада и да народна дјела управља, а кулук да зле људе фата и на суд доводи, како што се у цијели свијет чини, јер без тога не могаше бит ни слава ни слобода ваша утврђена, ни дуговјека. И ви тако учинисте; кулук и правитељство постависте, да законик царствује и да је свакоји законик подложен. Настанде, dakле, законик међу вами, настанде суд и правда, мир и тишина, вријеме срећње и блажено, радост и весеље за добре и богобојазне људе и за нејаку сиромаш и сиротињу, престаде самовољство, престаде домаћа рат и крвопролиће.

Законик, царствујући кастигом, страшно пријећаше, правитељство суд и правду чинијаше, кулук с мјеста на мјесто иђаше и сваки злођеј од страха трепеташе. Не бјеше већ

домаће рати ни боја, не бјеше покличи; ни витеза на домаћи бој, не чујаше се колежа ни тужбање, не виђаше се лица мушких ни женских огработинах крвава и нагрђена, ни главе црном капом, ни црном маҳрамом покривене, ни перчина мушких ни женске косе острижене, не обливаше се земља, дрво и камен крвљу ваше браће и не кипјаше братска крв из устах вашијех, не кукаху мајке за својим синовима, ни сестре за својом браћом ошишане, ни сироте удовице за својим мужевима ограбене, ни жалостна ђечица за својим родитељима сузам облившена.

Путник мирно путоваће, трговац слободно трговаће, работник своју раду весело радоћаше и чобан своју стоку без страха пасијаше и Богом благословена тишина на све стране пребиваше.

Но будући вам милије зло него добро, не могасте правительство међу собом трпјети, желећи да се опет на обична ваша зла и самовољна ђела повратите и да један другом крв пијете. Не би вам угодно да ве људи од свијета почитују добрим и поштеним народом, како сам пређе река, да ви буду түђи градови и пазари отворени и да имате стиму (=уважење) како и остали народ европејски, него је вам драже и милије да ве називају злим, безаконим и самовољним народом, да стиме и приступишта нигђе немате и да ве ћерају како хајдуке и разбојнике.

Ви сте од свакога цара и краља вољни и слободни, да ви нико не заповиједа, но нијесте један од другога; ви слободу своју не познајете и познати је не хоћете; вама је противно све Што је Богу и поштенима људима угодно; ви сте од Бога одступили и сасвијем страх Божји изгубили; ви не находите добра и поштења ни у чем, нако у своје зло и безаконо самовољство; ви не имате вишијех злоторах од самијех себе и вама нико ништа не чини без ваше зајевице.

Ја вас залуду у све вријеме мојега међу вама владичествовања учих и настављах на све оно, што могаше служит за вашу корист и поштење и залуду се у толико сile времена трудих, не штедећи ни живота ни имјенија мојега за ваше обште народно добро. Да сам то чинио за који драго остали народ од свијета, он би благодарио и ја бих међу њим срећно и весело живио и моје би име у љубави онога народа вјечно остануло, а међу вама је моје срдце од вашега злочинства увекло и старост моја оскорбљена, да почивала и радости нигда немам. Не могу већ ни о себе радити, а камо ли ваше после оправљати и за ваша дјела ћесаро-краљевскому гуверену одговарати, него ето ви, Господо Главари, владајте се како знате и договарајте се како ћете с народом управљати и за народ ће потреба буде одговарати, да се црне капе у то не мијешају. Само вас молим да ми на писмо ваше мисли дате, како ћу реченому гуверну ову књигу одговорити, која ће ви бити с овијем листом данас приказана, да је добро чујете и разумијете. Међутијем остајем ваш доброжелатељ и слуга, Владика Петар.

(*Посланица Црногорцима и Брђанима, 1826. г.*)

...Зато ја најпре оне, којијема је највише зло и највиша штета учињена, пак и свакога великога и малога у све три племена молим и свијех Богом Вседржитељем, Творцем неба и земље и честним Крстом и пресветом Богородицом и свом силом архангелском и ангелском и светијем Евангелијем и свијем светијема, и вашим напретком, у три пута и у три хиљаде пута заклињем да помислите на своје и осталога народа жалосно живљење и да послушате речену господу главаре, да зло и крвопролиће прекратите и да се за све и

посве умирите и подмирите. Такође молим и заклињем истијем начином свакога главара да сви јединодушно раде, како ће вас умирити, да не би који по хајтеру или по миту или по другому икаквому неправедному начину потезао кривицу на коју страну и чинио међу дружином смутњу. Који ли се нађе од стране главарске, оли од којега племена и братства толико злога и окамењенога срдца да се од Бога не убоји и да смутњу учини и на мир не пристане, такови од Господа Бога Вседржитеља да буде проклет и да му Бог смути срдце и мозак, да погине од праведнога суда Божија како зли и безакони крвомутник, и дом његов да остане пуст, а правим и богобојазним да буде Бог у помоћ, којему свакога доброга и послушнога препоручавам и остајем ваш доброжелатељ.

(Из посланице Чевљанима, Цуцима и Бјелицама, 1826. г.)

Не могу ја пером описат и језиком изговорит, колико ми је мило и радостно чути од главарах, који су међу вама шест неђељах данас стојали, како сте их лијепо држали и њихове молбе и мене послушали и умирили се за сва зла, која се бјеху у ваше племе дододила. Ово ће и свакога поштена чојка у сву Црну Гору и у сва Брда овеселити и сваки ће вам се такова богоугодна и поштена дјела христијанска благодарити, како што ви и ја из свега срдца благодарим и преблагога Господа Бога Вседржитеља теплејше молим да он благослови оне, који су се за своје синове и за своју браћу умирили и свакога ко је о миру вашега племена радио, и да им Бог дарује мир и здравље и свако добро овога свијета, а онога, душевно спасеније и вјечиту радост у царство небесно...

Домаћа рат и велика царства разура и у несрћу обраћа, камо ли неће једно племе, или једну нахију у наша убога и сиромашна мјеста разурити; такођер слога и послушаније чине да један мали народ постане великим и силним народом. Спомените се, дакле, својега добра и своје славе и поштења, да се ваши злотвори не веселе.

Ја вас свијех молим и силнијем Богом Вседржитељем у три пута и у триста путах заклињам да учините сами себе начин како ће те живјети, то јест да збор и договор на једно саставите, да слогу и јединство међу собом непоколебљиво утврдите, да злому чојку руку не држите, него да глобите и покорите како буде заслужио и да своје старешине и главаре љубите, почитујете и слушате. Такођер и главаре на исти начин молим и свом силом небесном заклињам да оставе инад и ненавист, са чистисрдачно у љубави живе и да се мирно и лијепо договарају, како ће племе у мир и у слогу држати у једнако без хајтера и без мита суд и правду чинити, како што су и ваши родитељи и прародитељи чинили...

(Из посланице Његушима, 1827. г.)

Ја сам мнозини омрзнуо, зашто жалим нејаку сиротињу од напасти и самовољства и зашто говорим право, али Бог правду љуби, пред којим сва сила човјеческа свега свијета била би ништа, кад би она противу воље Божје ишла. И тешко ономе човјеку, који говори да је свјетлост тмина, а тмина да је свјетлост. То хоће рећи: ко не хоће говорит оно што је право, него по миту, али по хајтеру, оли по којему другому лукавому начину, говори и чини оно што је безакони, и неправедно... нити се бојим урока, говорит ћу право, док год срце у мене куца.

(Из посланице Његушима, 1827. г.)

Данас с великим мојим оскрбљенијем разумјех зла и проклета дјела, која излазе од некаква проклетога ћетића, сина некојега попа из Врања, из Зете, и од његове дружине... који за... (про)клету корист да паре узимају варају безазлени народ и кажују некакве вјештице, ... и остale лажи свакојаке просипају међу народом, који без свакога размишљања њихове лажи вјерује и топи у воду, ... сиромашице жене мучи и трза, говорећи да су вјештице изјеле тога и тога младића, а тога и тога, који је у бој погинуо, с лијеве стране запахнуле и за то да је погинуо. О Боже мој, чудне сљепоте, чудна безумија и чудна сујеверија и злога помишљенија! Како могу људи такве проклете бајалице вјеровати, те ли не виде да их они за измамити коју пару варају и да им лажи за готове паре продају. Како ли може која жена кога заклати, кад га ни су чим не такне и кад му ништа отровно не даде јести или попити?! Како ли га изјести може, кад му тијело Јавно у гроб положе цијело! Ви говорите да вјештице по ноћи лете, а како могу леђети, кад њихово тијело у одар лежи? Ви одговарате да њихов дух лети, но ја вам говорим и Богом се заклињам да то бити не може да дух из чељадета по ноћи или по дневи из тијела изиде, нити да се опет у тијело поврати, јер тијело без духа остаје мртво, а мртве нико воскресити не може, нако сам Творац неба и земље, Бог, Његовом силом и благовољењем.

Ја сам по свијету у нека мјеста ходио и неколико књигах читao и нигђе не нађох, нити ми ко каза, да има вјештица и вједогоња, нако међу слијепим и жалостним Српским народом, а зашто него зато што је слијеп и зашто више лажи вјерује, него ли Јевангелије Христово и Христове науке и заповједи.

Тога ради свијех вас, о Црмничани, великога и малога, мужевскога и женскога пола и возраста, силнијем и страшнијем Богом Вседржитељем и честнијем Крстом и пресветом Богородицом и свом силом небесном у три пута и у триста путах заклињам да се од тога злога и пребезаконога дјела прођете, да те проклете бајалице не слушате, да к њима не идете, да их међу вами не пуштајете, да им ништа не вјерујете и да праву чељад не мучите. А вама свијема свештеницима у сва села и племена пишем и властију нам од Бога даноју најжесточајше запрепаштавам (= забрањујем) и говорим да ни једному, који не би ово писмо послушао, немате никаква посла црковнога оправљати, него они и њихови домови нека остају под жестоким проклетством отлучени; тако и они свештеник, који би преко овога мoga писма преступио, а праве и добре Богу препоручавам и остајем ваш доброжелатељ, Владика Петар.

(Посланица Црмничанима, 1830. г.)

Калуђери имају гледати своје црквене и манастирске после и не мијешати се у дјела мирскијех свештеника, а мирски свештеници остају у дужности вјенчавати и сваки своју инорију (= парохију) пазити, за коју имаде самому Богу отвјет на Страшни Суд второга пришествија Христова дати. Свештеници ваља да су свијетило и огледало народу, пастири и учитељи, вожди и наставници словеснога стада Христова, који воде и настављају Христијане на пут спасенија, дајући им изглед (= примјер) од својега доброга и богоугоднога живљења. Но кад свештеници трују и погане народ, а најпаче којега скварнога прибитка и лакомости, - од кога ће се добру научити, оли добри изглед и настављеније примити? И како народ може бити спасен?...

(Из посланице Ришњанима, 1808. г.)

Поучење у стиховима

Ну послушај, драги побратиме,
Или брате, прељубезно име,
Јере ћу ти истину казати,
Но запази, нећеш се кајати,
Што су давно рекли и казали
Мудри људи који су познали:
Да у Турске и у љуте змије
Хришћанскога пријатеља није,
Ни разума бистра у пјанице,
Ни у лажи тврде узданице,
Ни вјернога друга у страшљивца,
Ни поштена чојка у свадљивца,
Не уздај се, брате, у лакомца
Одступиће и од Бога Творца,
Од закона и од своје вјере,
Неће пазит оца ни матере,
Отачства, рода, ни племена,
Јер не љуби часта ни поштења,
Нако благо, да се обогати,
И зато ће свакога продати!
Ово велим само за лакомца,
За лакомца, љуцкога трговца,
Који љуби благо преко мјере,
А продаје вјеру у невјерје,
Вјеру драгу отачства свога,
Најпослије и себе самога!
Пак остаје тако издајица
Како тужна, лакома лисица,
Кад на маму буде преварена
И у ломна гвожђа ухваћена;
Да се трже, сама себе глође,
Докле ловац изненада дође,
Па је дрвљем и камењем туче,
Најпослије и кожу јој свуче.
Свакоме се тако догодило,
Коме општо добро није мило,
И који ће бити издајица
Да га Божја сакруши десница!
А ти, брате, здрав и весел буди,
За потребу немој жалит труди!
Слушај мудре, а мало бесједи
И хришћанским путем себе води.
Који много збори без разлога,

Кајаће се од говора свога;
Кад што речеш и кад ријеч дајеш,
Пази добро, да се не покајеш:
Срамота је саде ријеч рећи,
Обећати па се покајати;
Коноп веже коње и волове
А поштена ријеч вitezове.
Држи слогу, а моли се Богу,
Љуби добро и драгу слободу;
Добро рекох, а не самовољство,
Ни лаживо клето лицемјерство;
Пази ово моје говорење,
Биће теби радост и поштење,
А у туђе поштење не тичи,
Но се радуј, весели и дичи,
И кад видиш поштена главара,
Војеводу, суђу, алк сердара,
Добра чојка, алк разумна кнеза,
У народу јунака витеза,
Или частна, мудра свештеника,
Што је добро, то је општа дика.
У народу што је од потребе:
Поштовати старије од себе,
Мудре људе праве савјетнике
И војнике, храбре начелнике,
Ако хоћеш бити многолјетан.
А на овај свијет пуно - срећан:
А ти поштуј драге родитеље
И духовне оце, учитеље,
Да благослов од Бога получиш,
А и вјечно блаженство добијеш,
Да нам Бог да свијем православним,
Ја из свега мога срца желим...

Проповед Владике Светог по Сими Матавуљу

На крају доносимо једну проповед Владике Светог, како ју је забележио Симо Матавуљ, познати књижевник. Проповед је изговорена пред главарима и народом на Цетињу, који се беху сабрали ради умира крвно завађених. Матавуљ каже:

"Најприје им честита Нову Годину и пожели да у њу уђу по закону Божијем, праштајући, заричући се на мир и слогу и љубав братску, јер их иначе чека последња погибија. Исприча им причу из Светога Писма о Кајину и Авељу... Говорио им је дugo, тако од срца просто, очински, њиховијем језиком. Кад виђе гвоздене и самовољне горштаке укроћене и заплашене као ћецу, Владика се одједном преобрази и од блага оца постаде оштар, неумитан судија, рече им да тога дана хоће умир без поговора, да се утврди суд и

све што се дотле два пута покушавало: "Тако вам овога животворјашчег и часнога Крста, тако вам он увијек помогао, тако га се не одрекли, тако вас не помамио, тако вас не затро Бог, свети Јован и свети Василије и сви свеци и угодници Божји, тако вам траг по трагу не погинуо, тако се не разгубили, тако вам шљеме и сјеме не погинуло, тако не испогибали срамотно, покорите се одлукама које ћете сами данас учинити и донијети. Ко им се не покори, ко их буде хотимично преступио, да Бог да постигле га клетве које изговорих. Речите сви у име своје и својих по три пута: Амин." Сви ужаснути повикаше три пута: Амин. - Онда стаде дијелити нафору и опет бјеше благ. Главари му љубљаху руку, а он свакога у чело."

*Молитвама Чудотворца Цетињског Петра,
Господе Исусе Христе Божје наш,
помилуј нас.
Амин.*